

**Etterlattes krav på oppreisning:
”Er nivået på oppreisning til etterlatte, i saker der
mindreårige barn er drept,
i tråd med lovgivers vilje og den øvrige
samfunnsutviklingen”.**

Av Solfrid Andersen

Antall ord: 17 258

Liten masteroppgave i rettsvitenskap

ved Universitetet i Tromsø

Det juridiske fakultet

Høsten 2011

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1 Tema og problemstilling.....	4
1.2 Begrepsavklaring.....	5
1.3 Avgrensning.....	6
1.4 Veien videre.....	7
2. OPPREISNING	8
2.1 Om oppreisning.....	8
2.1.1 Lovgrunnlaget.....	8
2.1.2 Hva er oppreisning og hva dekkes av oppreisning.....	9
2.2 Vilkår.....	11
2.2.1 <<forsettlig eller grovt aktløst drept>>.....	11
2.3 Beviskrav.....	12
2.3.1 Generelt.....	12
2.3.2 Oppreisning til tross for frifinnelse.....	12
2.4 Hvem kan få oppreisning.....	13
2.4.1 Personkrets.....	13
2.4.2 ”Krav” på oppreisning.....	13
2.5 Oppreisningskravet.....	14
2.5.1 Hvem rettes oppreisningskravet mot.....	14
2.5.2 Hvordan fremmes oppreisningskravet.....	15
2.5.3 Forholdet til voldsoffererstatningen.....	15
3. LOVGIVERS VILJE	17
4. PRAKSIS	20
4.1 Historisk utvikling.....	20
4.2 Gjennomgang av praksis før normering.....	20
4.2.1 Forsettlig.....	21
4.2.2 Grovt uaktsomt.....	25
4.3 Normering.....	27
4.3.1 Om normering.....	27
4.3.2 Fravikelse av normering.....	28
4.4 Gjennomgang av praksis etter normering.....	29
4.4.1 Forsettlig.....	29
4.4.2 Grovt uaktsomt.....	34
4.5 Dagens oppreisningsnivå.....	34

5.	<u>IVARETAR PRAKSIS LOVGIVERS VILJE?</u>	36
5.1	<u>Samsvarer praksis med lovgiverviljen?</u>	36
5.2	<u>Lovgivers vilje vs. Normering</u>	36
5.2.1	<u>Er normering i tråd med lovgivers vilje?</u>	36
5.2.2	<u>”Særlige grunner” for å fravike normering</u>	38
5.2.3	<u>Forskjell i normeringsbeløpet for forsettlig - og grovt uaktsomt drap</u>	38
5.2.4	<u>Endringer i normeringsbeløpet</u>	39
6.	<u>ER OPPREISNINGSNIVÅET I SAMSVAR MED SAMFUNNSUTVIKLINGEN</u>	40
6.1	<u>Pengeverdi</u>	40
6.2	<u>Utviklingen omkring fornærmede og etterlatte</u>	44
6.3	<u>Andre lands oppreisningsnivå</u>	48
6.4	<u>Ekstraordinære hendelser</u>	50
6.5	<u>Samsvarer oppreisningsnivået med samfunnsutviklingen?</u>	53
7.	<u>GRUNNLAG FOR ENDRINGER I OPPREISNINGSNIVÅET</u>	55
8.	<u>AVSLUTNING</u>	58
9.	<u>FULLSTENDIG LITTERATURLISTE</u>	59
9.1	<u>Norsk lovtekst</u>	59
9.2	<u>Dansk og svensk lovtekst</u>	59
9.3	<u>Forarbeider</u>	59
9.4	<u>Juridisk litteratur</u>	60
9.5	<u>Artikler</u>	60
9.6	<u>Internettsider</u>	60
10.	<u>DOMSREGISTER</u>	61
10.1	<u>EMD praksis</u>	61
10.2	<u>Høyesterettspraksis</u>	61
10.3	<u>Lagmannsrettspraksis</u>	61
10.4	<u>Dansk praksis</u>	62
10.5	<u>Svensk praksis</u>	62

1. INNLEDNING

1.1 Tema og problemstilling

Tema for oppgaven er ”etterlattes krav på oppreisning”, noe som medfører at oppgaven i det vesentlige ligger innenfor området for erstatningsrett. Omkring temaet er det mulig å se på flere interessante problemstillinger. Eksempler på aktuelle problemstillinger kan for eksempel være: Forskjeller i oppreisningsnivået mellom ulike grupper etterlatte og/eller om ordningen som muliggjør at etterlatte kan bli tilkjent oppreisning fungerer slik den er ment å fungere. I denne fremstillingen fokuseres det imidlertid på oppreisningsnivået. Dette fordi jeg synes oppreisning, og da spesielt oppreisningsnivået, er et spennende felt innenfor erstatningsretten ettersom det kan være vanskelig både å definere hva som dekkes av oppreisningsbeløpet og hvilket nivå oppreisningen skal ligge på. Dette som følge av at oppreisning omhandler forhold av ikke-økonomisk art. Det jeg ønsker å se på er om oppreisningsnivået i praksis er i tråd med lovgivers vilje og om oppreisningsnivået samsvarer med samfunnsutviklingen. I forbindelse med det ovennevnte vil det også bli sett på om ulik skyldgrad hos gjerningsmannen medfører ulikt oppreisningsnivå. I tillegg sees det på om resultatet av drøftelsene medfører at oppreisningsnivået ikke er i tråd med lovgivers vilje og samfunnsutviklingen, slik at det kan gi grunnlag for endringer av oppreisningsnivået. Videre begrenses oppgaven til å omhandle situasjonen der etterlatte til mindreårige barn som er drept krever oppreisning. Dette fordi det blir for omfattende å ta med alle grupper etterlatte. Samt at det er denne typen oppreisningskrav jeg finner mest interessant å belyse.

Som følge av det ovennevnte blir problemstillingen for denne oppgaven: ”Er nivået på oppreisning til etterlatte, i saker der mindreårige barn er drept, i tråd med lovgivers vilje og den øvrige samfunnsutviklingen”.

Bakgrunnen for at jeg ønsker å skrive om nettopp denne problemstillingen er for det første at det har foregått en utvikling omkring fornærmede og etterlatte i norsk rett jf. bl.a. styrking av fornærmede og etterlattes stilling under straffesaker. I forholdt til dette synes det for meg som om det er fornærmede, naturlig nok, det blir fokusert mest på slik at det kan være interessant å få belyst problemstillinger omkring etterlattes situasjon isolert sett.

For det andre mener jeg at problemstillingen er særlig aktuell i kjølvannet av tragedien 22.juli 2011, der bl.a. 69 ungdommer ble skutt ned og drept på AUFs sommerleir på Utøya. Justis – og politidepartementet anslår at det i etterkant av hendelsene 22. juli kan komme krav på erstatning og oppreisning fra mellom 2000 og 4000 personer.¹ Blant disse vil det kunne være mange oppreisningskrav fra etterlatte.

1.2 Begrepsavklaring

Etterlatte

Etterlatte er den nærmeste familie til en død person. Skadeerstatningsloven²(skl.) gir ingen generell oppregning av hvem som betegnes som ”etterlatte”, men lovens § 3-5(2) gir en pekepinn på hvem disse er. Straffeprosessloven³ (strpl.) opererer imidlertid med en klarere definisjon på hvem som regnes som ”etterlatt” til en person som er død som følge av en straffbar handling, jf. strpl. § 93a(2). Definisjonen er relevant for min problemstilling ettersom drap er en straffbar handling. Personene som nevnes som ”etterlatte” i strpl. § 93a(2) er de samme som i skl. § 3-5(2). Etterlatte defineres derfor, i tråd med bestemmelsenes ordlyd, til å være avdødes ektefelle, samboer, barn og foreldre.

Oppreisning

Oppreisning er en form for erstatning for skader av ikke-økonomisk art, påført en person. Dersom personen blir forsettlig eller grovt uaktsomt drept kan dennes etterlatte tilkjennes oppreisning, jf. skl § 3-5(2). Sorg, smerte og psykiske plager er eksempler på skader som kan gi grunnlag for oppreisning.

Mindreårige barn

Mindreårige barn er personer som ikke har nådd myndighetsalderen, som i norsk rett er 18 år, jf. vergemålsloven⁴ § 1.

¹Høring - behandlingen av sivile krav etter terrorhandlingene 22. juli 2011. Forslag til enkelte endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven. Andre avsnitt side 2

² Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning

³ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangen i straffesaker

⁴ Lov nr. 3 av 22. april 1927 om vergemål for umyndige

Samfunnsutvikling

Samfunnsutvikling defineres i denne sammenhengen til å være positive og negative endringer i den verden vi lever i (samfunnet) som kan være med på å utvikle og forandre oppreisningsnivået til etterlatte i saker der mindreårige barn er drept.

1.3 Avgrensning

I denne fremstillingen vil ”etterlatte” være barnets foreldre, det avgrenses derfor mot oppreisning til andre potensielle etterlatte. Mens “barn” vil være mindreårige barn.

Det avgrenses også mot alle andre former for erstatning enn oppreisning i henhold til skadeerstatningsloven og oppreisningens forhold til dem, med unntak av forholdet til voldsoffererstatning. Forholdet til voldsoffererstatningen tas med i fremstillingen fordi mange oppreisningskrav faller inn under og dekkes av voldsoffererstatningsordningen.⁵ Avgrensningene i forhold til andre former for erstatning begrunnes i at oppgaven ville blitt for omfattende hvis en skulle tatt med alle former for erstatning, samt at jeg ønsker å holde fokuset på oppreisningsnivået.

Den rettspraksisen som blir redegjort for i oppgaven begrenser seg i det vesentlige til praksis i tidsrommet 1995 - 2010, og dreier seg om situasjonen der foreldre krever oppreisning som følge av at deres barn er forsettlig eller grovt uaktsomt drept. Men også annen praksis vil bli tatt med, herunder praksis omkring oppreisning til andre grupper etterlatte. Dette da slike avgjørelser kan være med på å belyse hvordan oppreisningsnivået til etterlatte i saker der barn blir drept er. Tidsbegrensningen er gjort med tanke på at oppgaven ikke skal bli for omfattende. I tillegg til at det er den nyere rettspraksisen som er mest aktuell i forhold til å fastslå hva oppreisningsnivået til etterlatte ligger på i dag, om retten følger lovgivers vilje, samt om oppreisningsnivået samsvarer med samfunnsutviklingen. Samtidig er det interessant å se hvordan oppreisningsnivået har utviklet seg i en bestemt periode.

⁵ Se punkt 2.5.3

1.4 Veien videre

For å komme fram til om oppreisningsnivået til etterlatte i saker der barn er drept samsvarer med lovgivers vilje og samfunnsutviklingen eller om det er grunnlag for endringer, er det nødvendig å belyse flere faktorer.

I den videre fremstillingen vil det først bli redegjort for oppreisning generelt, herunder hva det er, hvilken funksjon oppreisning har etc. Dette for å legge noen rammer rundt oppgaven og danne grunnlaget for den videre fremstillingen. Deretter fokuseres det på hva lovgivers vilje er omkring oppreisningsnivået til etterlatte, hvordan oppreisningsnivået er i praksis, om praksis samsvarer med lovgivervilje og om oppreisningsnivået samsvarer med samfunnsutviklingen. Avslutningsvis tas det stilling til om de forutgående drøftelsene kan gi grunnlag for å endre oppreisningsnivået til etterlatte i forhold til dagens oppreisningsnivå.

2. OPPREISNING

2.1 Om oppreisning

2.1.1 Lovgrunnlaget

For å kunne bli tilkjent oppreisning kreves det etter norsk rett særskilt lovhjemmel.⁶ I en Høyesterettsavgjørelse⁷ som omhandler krav om oppreisning og erstatning som følge av påstått urettmessig innleggelse og tilbakeholdelse på psykiatriske institusjoner, fremkommer det at det ikke er adgang til å få tilkjent oppreisning på ulovfestet grunnlag.⁸

Tidligere befant hjemmelen for oppreisning seg i straffelovens ikrafttreddes lov⁹ § 19(2) (personskade) og § 21(2) (nærståendes død). Justisdepartementet foreslo imidlertid at bestemmelsene ble flyttet til skadeerstatningsloven. Dette ble også tilfellet da hjemmelen for oppreisning ved lov 25.mai 1973 nr. 26 uten realitetsendringer¹⁰ ble plassert i skl. § 3-5, hvor den fortsatt befinner seg. Skl. § 3-5 hjemler oppreisning både på personskadefronten og når nærstående dør. Hjemmelen for oppreisning til foreldre til barn som er drept befinner seg i bestemmelsens andre ledd jf. første ledd.

Ordlyden i skadeerstatningsloven § 3-5:

<<Den som forsettlig eller grovt aktløst har

a)Voldt skade på person

b)Tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3

kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert erstatning etter § 3-2 a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art. Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195,

⁶ Engstrøm, B. ”Skadeerstatningsloven med kommentarer” punkt 1. side 145

⁷ Rt 1986 s. 1326 (Reitgjerdet 1)

⁸ Femte avsnitt side 1345

⁹ Lov 22. mai 1902 nr. 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs ikrafttræden

¹⁰ Engstrøm punkt 2. side 146.

196 og 200 tredje ledd, skal det ved utmålingen av oppreisningen særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid det har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Den som forsettlig eller grovt aktløst har voldt en annens død, kan pålegges å betale avdødes ektefelle, barn eller foreldre slik oppreisning som nevnt i første ledd.>>

2.1.2 Hva er oppreisning og hva dekkes av oppreisning

Reglene om oppreisning er gamle i norsk rett og de førte lenge en ”stille” tilværelse.¹¹ De senere års praksis omkring oppreisning viser imidlertid en annen side - nå kreves det i økende grad oppreisning.¹² Dette kan ha sammenheng med den økende mengden vold i samfunnet.¹³ Men etter mitt syn kan grunnen like gjerne være endringen av fokuset på og rollen til fornærmede og etterlatte. Fra å ha hatt en beskjeden tilværelse - til å nå for eksempel å ha fått økte rettigheter under saken.¹⁴

Som utgangspunkt kan man på den ene siden si at oppreisningens funksjon har en preventiv karakter av ”straff” mot gjerningsmannen, samtidig som oppreisningen skal være en kompensasjon for de krenkelsene skadelidte utsettes for.¹⁵ Oppreisning har også en ideell funksjon fordi den uttrykker samfunnets misbilligelse av handlingen (drapet).¹⁶ Herunder også den smerte og sorg etc. foreldre har vært utsatt for i forbindelse med at deres barn er drept. Nygaard mener oppreisning til en viss grad kan sies å være en form for ”plaster på såret” overfor de skadelidte.¹⁷ Dette synet støttes ikke av Lødrup, som mener oppreisning må være ”noe meget mer”.¹⁸ Imidlertid ser det ut til at man i nyere rettspraksis¹⁹ har forsøkt å flytte fokuset over fra oppreisningens preventive funksjon til

¹¹ Lødrup, P. ”Erstatningsrett”, kap XI, nr 1 side 377 og 378

¹² Lødrup, P. ”Erstatningsrett, første avsnitt side 378

¹³ Lødrup, P. ”Erstatningsrett”, første avsnitt side 378

¹⁴ Se punkt 6.2 nedenfor

¹⁵ Lødrup, P ”Erstatningsrett, andre avsnitt side 378

¹⁶ Lødrup, P. ”Erstatningsrett”, andre avsnitt, side 378

¹⁷ Nygaard.N ”Skade og ansvar” fjerde avsnitt punkt b) side 165

¹⁸ Lødrup, P kapittel ”Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt” sjuende avsnitt side 219

¹⁹ De to påfølgende Høyesterettsdommene, som omhandler oppreisningsfunksjon, omhandler ikke situasjonen der et barn er drept og foreldre er etterlatte. Avgjørelsene tas likevel med fordi de belyser generelle sider av oppreisningsfunksjon.

kompensasjonshensynet, jf. uttalelsen i Rt. 2005 s. 104²⁰: <<Utviklingen i senere år har imidlertid gått i retning av at selv om krav på oppreisning også har et preventivt og pønalt formål, skal oppreisning først og fremst kompensere for den krenkelse som er påført, jf. Rt-1999-1363 på side 1378>>.²¹ Kompensasjonshensynet kan være viktig for å motvirke folks gjengjeldelsestrang gjennom selvtækt. Dette til tross for at for eksempel et barns liv på ingen måte kan måles i penger. Etterlatte oppnår i all fall å få ”noe” tilbake for krenkelsene drapet har påført dem.

Oppreisningsbeløpet skal være ”rimelig” i forhold til den: <<voldte tort og smerte og annen krenking av ikke-økonomisk art>> jf. skl. § 3-5(1). Ordlyden fremstår som vid når det gjelder hva som kan falle inn under den, samtidig slår den fast at essensen er de ikke-økonomiske følgende av for eksempel at en person er drept. Den naturlige språklige forståelsen av ordlyden er at den gjelder følelser som sorg, smerte, savn, psykiske plager eller andre ting som ikke kan måles i penger. Hverken forarbeidene til skadeerstatningsloven eller forarbeidene til straffelovens ikrafttredelseslov gir noen klar definisjon på hva ordlyden omfatter. Videre uttales det i Rt. 2003 s. 1580²² at: <<Ved fastsettelsen av nivået må man blant annet ha for øye at den vesentlige reaksjonen mot overgriperen skal være en streng fengselsstraff, og at penger aldri vil kunne veie opp for det overgrepet voldtektsofferet har vært utsatt for>>.²³ Uttalelsen viser både at oppreisning ikke er beregnet å være straffen for ugjerningen (for eksempel en voldtekt eller et drap), samt at penger aldri kan gjenopprette den skaden som har skjedd.

Om oppreisning generelt uttaler forarbeidene til straffelovens ikrafttredelseslov at et menneske aldri kan betraktes som et formuesgode og man må erkjenne at penger ikke kan gi sunnhet og et glad sinn, men at penger til en viss grad kan kompensere for sorg og smerter, samt skaffe til veie bekvemmeligheter som kan medvirke til at drapet blir mindre følelig.²⁴ Dette må bety at lovgiver i disse forarbeidene har lagt til grunn at oppreisningsbeløpet er beregnet å skulle dekke ting etterlatte trenger for å lindre sin sorg og smerte, samtidig som oppreisningen ser ut til å ha et preg av gjenoppretting over seg. Eksempler på forhold av ikke-økonomisk art som kan gi grunnlag for oppreisning er:

²⁰ Saken omhandlet oppreisningskrav for fysiske og psykiske skader i etterkant av et drapsforsøk, begått av en som var betegnet som sinnssyk i gjerningsøyeblikket.

²¹ Premiss 34

²² Saken omhandlet størrelsen på oppreisningsbeløpet til et voldtektsoffer

²³ Premiss 30

²⁴ Udkast til Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttreden med Motiver s. 55

fysisk smerte, ydmykelse, angst og psykisk lidelse, plager og ulemper ellers, lengre sykehusopphold og hindringer i vanlig livsførsel.²⁵ At oppreisning dekker disse forhold, vil vise seg i rettspraksis som vil bli behandlet i kapittel 4.

Videre fremgår det av skl. § 3-5 at ved forbrytelser etter straffeloven §§195, 196 og 200(3) skal noen ekstra momenter tillegges vekt ved rimelighetsvurderingen. Paragrafene er alle knyttet til seksualforbrytelser, men tas med her fordi det hender at offeret i drapssaker har vært utsatt for seksuelle handlinger før det blir drept. Momentene som ved slike tilfeller særlig skal vektlegges er: Handlingens art, hvor lang tid det har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, jf. skl. § 3-5(1) siste punktum.

2.2 Vilkår

Dersom foreldre til barn som er drept skal kunne bli tilkjent oppreisning må vilkåret om at barnet er <<forsettlig eller grovt aktløst drept>> være oppfylt jf. skl. § 3-5(2). Vilkårene for å få tilkjent oppreisning er strenge jf. den tidligere omtalte Rt 1986 s. 1326.²⁶

2.2.1 <<forsettlig eller grovt aktløst drept>>

Dersom gjerningsmannen handlet med forsett betyr det at han må ha vært klar over hva han gjorde da han utførte handlingen, samt hvilket skadeomfang hans handling kunne forårsake.²⁷ Det kreves at gjerningsmannen anså handlingens utfall som sikkert, eller i alle fall at det forelå sannsynlighetsovervekt for at utfallet ville bli drap.²⁸

Hvis en person har handlet grovt uaktsomt må hans handling være kvalifisert klanderverdig og kunne gi grunnlag for sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet.²⁹ Dette medfører at handlingen må representere et markert avvik fra det som kan regnes

²⁵ Engstrøm punkt 1. side 145

²⁶ Femte avsnitt side 1345

²⁷ Nygaard tredje avsnitt side 166

²⁸ Lødrup. P "Lærebok i erstatningsrett" andre avsnitt side 96

²⁹ Lødrup. P "Lærebok i erstatningsrett" siste avsnitt side 95

som den normale handlemåten, og gjerningsmannen må kunne bebreides for ganske mye mer enn dersom det er kun tale om vanlig uaktsomhet.³⁰

Det er bare skadevolderens handling som må være omfattet av forsett eller grov uaktsomhet for at vilkåret skal være oppfylt, ikke skadefølgen jf. rettspraksis.³¹ Skylden må foreligge hos gjerningsmannen når handlingen som fører til drapet utføres. Forsett og grov uaktsomhet er ulike skyldgrader. Når bestemmelsen kun taler om disse skyldgradene må en kunne gå ut fra at oppreisning kun er aktuelt når en av dem foreligger, og ikke dersom gjerningsmannen for eksempel handlet med simpel uaktsomhet.

2.3 Beviskrav

2.3.1 Generelt

I utgangspunktet er det skadelidte som har bevisbyrden for om vilkåret for oppreisning er oppfylt.³² Ettersom vilkåret om forsett eller grov uaktsomhet er det samme for personskader etter skadeerstatningsloven § 3-5(1), som ved drap etter bestemmelsens andre ledd, må en kunne slutte at det er de etterlatte som har bevisbyrden for at vilkåret er oppfylt. I praksis er det likevel slik at dersom faktum er på det rene vil spørsmålet om gjerningsmannen har handlet med forsett eller grov uaktsomhet bli en ren rettslig vurdering.³³

2.3.2 Oppreisning til tross for frifinnelse

Det er mulig at gjerningsmannen kan bli idømt å betale den dreptes etterlatte oppreisning, til tross for at han blir frifunnet for drapet. Dette vises i praksis i kapittel 4.

Grunnen til dette er forskjeller i bevisreglene i strafferetten og sivilretten, herunder erstatningsretten. I strafferetten er beviskravene svært strenge (tiltaltes skyld må være bevist utover enhver tvil). Tvilen skal alltid komme tiltalte til gode. Dette for å forhindre at uskyldige blir dømt, da det anses som et større overgrep enn dersom en skyldig

³⁰ Lødrup. P "Lærebok i erstatningsrett" siste avsnitt side 95

³¹ Rt. 1999 s. 887 (Akbari) siste avsnitt side 895 og første avsnitt side 896

³² Lødrup. P "Lærebok i erstatningsrett" punkt 2. side 378

³³ Lødrup. P "Lærebok i erstatningsrett" punkt 2. side 378

frifinnes.³⁴ I sivilretten kreves det som utgangspunkt bare sannsynlighetsovervekt (mer sannsynlig at tiltalte har utført handlingen enn at han ikke har det).³⁵ Dette skulle i utgangspunktet føre til at tiltalte kunne bli idømt oppreisningsansvar selv om han ble frikjent for drapet dersom det forelå sannsynlighetsovervekt. Høyesterett har imidlertid i praksis³⁶ skjerpet beviskravet slik at det kreves klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte har utført drapshandlingen for at han skal kunne bli erstatningsansvarlig.³⁷ Å bli idømt oppreisningsansvar for drap til tross for frifinnelse må anses som sterkt belastende for tiltalte.

2.4 Hvem kan få oppreisning

2.4.1 Personkrets

Hovedregelen er at det som utgangspunkt bare er den som selv er skadelidt som kan kreve oppreisning, jf. skl. § 3-5(1). Men dersom den skadelidte omkommer kan dennes etterlatte (ektefelle, samboer, barn og foreldre) kreve oppreisning.³⁸ Søsken nevnes ikke i bestemmelsen, og faller derfor utenfor personkretsen som kan bli berettiget oppreisning.

2.4.2 ”Krav” på oppreisning

Skl. § 3-5 uttrykker ikke at noen har ”krav” på oppreisning, men derimot at noen ”kan” få oppreisning. Den naturlige språklige forståelsen av ordlyden <<kan>> indikerer at retten har mulighet til å velge om det skal tilkjennes oppreisning eller ikke. Imidlertid må bestemmelsen i henhold til praksis tolkes slik at dersom vilkårene for å få oppreisning er tilstede skal det etter en konkret rimelighetsvurdering tilkjennes oppreisning.³⁹ I prinsippet kan oppreisningsbeløpet bli kroner 0,-, dersom det er resultatet retten kommer til etter rimelighetsvurderingen.⁴⁰

³⁴ Strandbakken. A ”Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar” nederst side 543

³⁵ Strandbakken tredje og fjerde avsnitt side 544

³⁶ Bl.a. i Rt. 1996 s. 864 siste avsnitt side 870 og første avsnitt side 871

³⁷ Strandbakken nederst side 544 og øverst side 545

³⁸ Lødrup. P ”Erstatningsrett” tredje avsnitt side 379

³⁹ Rt. 1988 s. 532 nederst side 537 og i senest Rt. 2005 s. 104 avsnitt 52

⁴⁰ Engstrøm punkt 3. andre avsnitt side 146

2.5 Oppreisningskravet

2.5.1 Hvem rettes oppreisningskravet mot

Det følger av ordlyden i skl § 3-5(1) første punktum at oppreisningskravet skal rettes mot <<den som>>. Den naturlige språklige forståelsen av ordlyden er at det er gjerningsmannen selv som er ansvarlig for dekingen av oppreisningskravet. Dersom gjerningsmannen er en juridisk person kan denne bli ansvarlig etter organansvaret.⁴¹

Hovedregelen er at det ikke er andre enn gjerningsmannen selv som hefter for oppreisningen, noe som betyr at verken arbeidsgiver, vanlig ansvarsforsikring etc. kan bli ansvarlige for oppreisningskravet.⁴² Det finnes imidlertid unntak fra hovedregelen. Før heftet for eksempel bilføreren personlig for oppreisningskravet. Men etter lovendringen⁴³ i bilansvarsloven omfattes nå oppreisningskrav av trafikkforsikringens ansvar, jf. bilansvarsloven⁴⁴ § 4 andre punktum.

Hvis gjerningsmannen er mindreårig fritar det han ikke for oppreisningsansvar, jf. skl. § 1-3. Men retten må foreta en utvidet rimelighetsvurdering basert på momenter som alder, utvikling, utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers ved spørsmålet om den mindreårige skal idømmes oppreisningsansvar jf. bestemmelsens ordlyd.

Dersom gjerningsmannen var sinnssyk, åndssvak eller bevisstløs fritar det heller ikke for oppreisningsansvar. Dette fordi personer som lider av forstyrrelser i sinnstilstanden som utgangspunkt er pålagt å erstatte skader de forvolder jf. skl. § 1-3. I den tidligere nevnte Rt. 2005 s.104 fastslo Høyesterett at den erstatningsplikten som fremkommer av skl. § 1-3 også omfatter oppreisning etter skl. § 3-5.

⁴¹ Lødrup. P kapittel ”Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt” tredje avsnitt side 236

⁴² Gyldendal rettsdata note 168 til skadeerstatningsloven § 3-5

⁴³ Lov 5.juni 2009 nr. 34 (i kraft 1.juli 2009)

⁴⁴ Lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvogn gjer

2.5.2 Hvordan fremmes oppreisningskravet

Oppreisningskravet kan fremmes som sivilt søksmål etter reglene i Tvisteloven⁴⁵ eller som et sivil krav under straffesaken etter reglene i strpl. § 3 og kapittel 29. Dersom kravet på oppreisning blir tatt med under behandlingen av straffesaken oppnår man at både partene og det offentlige spares for omkostningene med å anlegge ny sivil sak for å få fremmet oppreisningskravet, samt at de involverte spares for de ytterligere påkjenningene en ny sak kan medføre.⁴⁶ Oppreisningskravet kan som tidligere nevnt fremmes samtidig med straffesaken selv om gjerningsmannen blir frifunnet for straff.⁴⁷

2.5.3 Forholdet til voldsoffererstatningen

Mange oppreisningskrav vil kunne falle inn under den statlige voldsoffererstatningsordningen etter ordlyden i voldsoffererstatningsloven (voerstl.)⁴⁸ § 1(1) første punktum: << *Den som har lidd personskade som følge av en straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten, eller dennes etterlatte, har rett til voldsoffererstatning fra staten etter reglene i loven her*>>.

Etterlattes adgang til å få dekket sitt oppreisningskrav via voldsoffererstatning følger av lovens § 7(3) første og andre punktum, jf. § 6.

Voldsoffererstatning kan kun tilkjennes når det er <<*klar sannsynlighetsovervekt for at skadelidte har vært utsatt for en handling som nevnt i § 1.*>>, jf. voerstl. § 3(4). For skadefølgene og tapene skaden har forårsaket kreves det kun alminnelig sannsynlighetsovervekt for at vilkåret anses oppfylt.⁴⁹ Den maksimale beløpsgrensen for hvor mye voldsoffererstatningen dekker for hvert enkelt skadetilfelle er 40 G (folketrygdens grunnbeløp), mens den nedre grensen er kr. 1000,-, jf. voerstl. § 11. Folketrygdens grunnbeløp reguleres årlig i samsvar med lønnsveksten, jf.

⁴⁵ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister

⁴⁶ Engstrøm punkt 7 side 147

⁴⁷ Engstrøm punkt 7 side 147

⁴⁸ Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m.

⁴⁹ Ot.prp.nr 4 (2001-2002) nederst side 54 og øverst side 46

folketrygdloven⁵⁰ § 1-4 andre punktum. Dette betyr at den øvre grensen for hvor mye som kan dekkes gjennom voldsoffererstatningen aldri er konstant.

Forholdet mellom etterlatte og gjerningsmannen endrer seg ikke dersom voldsoffererstatningen utbetaler oppreisningsbeløpet til de etterlatte jf. den tidligere omtalte Rt. 2005 s. 104 avsnitt 57. Avgjørelsen omhandler utmåling der skadevolderen var betegnet som sinnssyk, men den må likevel kunne antas å ha generell rekkevidde for skadevoldere generelt.⁵¹ Ved utbetaling av voldsoffererstatning overtar staten oppreisningskravet mot gjerningsmannen, og går til regress mot denne, jf. voerstl. § 15(1). Gjerningsmannen er dermed fortsatt ansvarlig for å betale oppreisningsbeløpet, så fremst ikke kravet eller deler av kravet blir ettergitt etter reglene i voerstl. § 15(2). Voldsoffererstatningen er en mulighet for etterlatte til å få utbetalt oppreisningsbeløpet selv om gjerningsmannen skulle være ubemidlet. Ordningen medfører en sikkerhet for at etterlatte i det hele tatt mottar oppreisningsbeløpet.

⁵⁰ Lov 28.februar 1997 nr. 19 om folketrygd

⁵¹ Lødrup. P ”Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt” nederst side 215 og øverst side 216

3. LOVGIVERS VILJE

Kapittelet omhandler lovgivers vilje i forhold til oppreisningsnivået etter skl. § 3-5, samt hvordan lovgiver mener at retten skal komme fram til oppreisningsnivået i her enkelt sak.

Skl. § 3-5 avløste som nevnt ovenfor bestemmelsene om oppreisning i straffelovens ikrafttredelseslov og overføringen til skadeerstatningsloven medførte ingen realitetsendringer.⁵² Dette må bety at skl. § 3-5 skal forstås som på samme måte som de opphevede bestemmelsene i straffelovens ikrafttredelseslov.

Ordlyden <<.. en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art>>⁵³ indikerer for det første at oppreisningsbeløpet skal gis som en engangsutbetaling. For det andre at retten skal komme fram til oppreisningsbeløpet gjennom å foreta en rimelighetsvurdering ut fra hvilke krenkelser etterlatte påføres som følge av drapet. Rimelighetsvurderingen baseres på rettens skjønn, og går ut på at retten skal komme fram til oppreisningsbeløpet ved å gjennomføre en skjønsmessig helhetsvurdering av krenkelsene etterlatte påføres.⁵⁴ Når retten vurderer omfanget av krenkelsene de etterlatte påføres er det naturlig å vurdere både de subjektive og de objektive sidene av krenkelsene, slik at en både ser på hvilken smerte, tort etc. et drap vanligvis medfører for etterlatte og også hvordan de etterlatte i det aktuelle tilfellet opplever situasjonen.⁵⁵ Når oppreisning fastsettes ut fra rettens eget skjønn må utgangspunktet være at retten har anledning til å fastsette oppreisningen til et hvilket som helst beløp.

Når det gjelder momentene som skal vektlegges ved rimelighetsvurderingen, fremkommer det verken av ordlyden eller forarbeidene at andre momenter og hensyn ikke kan vektlegges. Dette må etter mitt syn bety at retten har anledning til å vektlegge de momentene og hensynene den måtte ønske i rimelighetsvurderingen, men at retten ikke kommer utenom momentene som fremkommer av bestemmelsens ordlyd.

⁵² Engstrøm punkt 2. side 146

⁵³ Skl. § 3-5 (1), første punktum

⁵⁴ Engstrøm punkt 6. første avsnitt side149

⁵⁵ Nygaard punkt d. side 167

Om oppreisningsnivået til etterlatte gir forarbeidene til skl. § 3-5 liten veiledning i forhold til hvilket nivå lovgiver ser for seg at retten skal lande på. Det som imidlertid uttales om oppreisningsbeløpet er at oppreisning kan gis uten hensyn til om det er gitt andre erstatninger, det gjelder ingen maksimering av størrelsen på oppreisningsbeløpet, samt at oppreisning gis som et engangsbeløp.⁵⁶ Dette underbygger det overnevnte om at retten kan fastsette det oppreisningsnivået den ønsker, lovgiver legger ingen begrensninger i så måte. Forarbeidene til de opphevede oppreisningsbestemmelsene i straffelovens ikrafttredelseslov gir heller ikke nærmere veiledning omkring hva lovgiver mener at oppreisningsnivået skal ligge på, for utenom at de sier omtrent det samme som kan utledes av ordlyden i skl. § 3-5: <<Ved legemsfornærmelse og Drap kan Retten efter Omstændighederne, særlig i Tilfælde av Forsæt og grov Uaktsomhed, tilkjende den fornærmede eller Dræptes Efterladte en passende pengesum utover den paaviselige skade>>.⁵⁷ Det ovennevnte viser at det ikke finnes noen lovgivervilje som sier konkret hva oppreisningsbeløpet til etterlatte i saker der barn er drept skal ligge på. Lovgivers manglende vilje til å fastsette en konkret sum må heller sees på som et klart uttrykk fra lovgivers side for at retten skal fastsette og utvikle oppreisningsnivået.

Videre nevnes både skyldgraden forsett og skyldgraden grov uaktsomhet i bestemmelsens ordlyd. Skyldgradene forsett og grov uaktsomhet er forskjellig i alvorlighetsgrad da forsett indikerer at drapet utføres med vitende vilje, mens grov uaktsomhet har mer karakter av uhell over seg. Drap utført med forsett er i tillegg den alvorligste forbrytelsen etter norsk strafferett, noe som kan indikere at det bør idømmes høyere oppreisning i slike saker enn for tilsvarende saker der drapet utføres med grov uaktsomhet. Dette sier imidlertid hverken bestemmelsens ordlyd eller forarbeidene noe klart om. Likevel mener jeg at det av bestemmelsens ordlyd må kunne utledes at lovgiver mener at det er en forskjell ut fra hvilken skyldgrad drapet utføres med, ettersom begge skyldgradene nevnes i bestemmelsen. Dersom lovgiver ikke ønsker at retten skal gjøre forskjell i oppreisningsbeløpet mellom skyldgradene kunne bestemmelsens ordlyd bare vært <<drap>>. Det kan også tenkes at lovgiver har et annet formål med å stille som vilkår at drapet må være utført med forsett eller grov uaktsomhet, nemlig å sperre for oppreisningskrav i saker der drapet utføres med lavere skyldgrad.

⁵⁶ Ot.prp.nr 4 (1972-1973) s. 41

⁵⁷ Udkast til Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttreden med Motiver s. 58, 1. spalte

Konklusjonen på hva som er lovgivers vilje omkring oppreisningsnivået til etterlatte i saker der barn er drept må bli at lovgiver ønsker at retten skal fastsette et "rimelig" oppreisningsbeløp ut fra krenkelsene etterlatte påføres. Når retten kan bygge avgjørelsen på sitt frie skjønn medfører det at lovgiver har gitt retten nokså frie tøyler for hva den skal bygge sin avgjørelse på, og hvilket beløp den skal fastsette. Samtidig som en kan si at lovgiver også har bundet rettens skjønnsutøvelse både gjennom at det ikke kan tilkjennes oppreisning dersom drapet ikke er utført med iallfall skyldgraden grov uaktsomhet, og også gjennom å fastsette noen momenter retten må vektlegge ved utmålingen. Likevel kan jeg vanskelig se for meg at retten ikke ville vektlagt disse momentene dersom de ikke var lovregulerte. Dette da momentene må regnes som helt sentrale for å kartlegge de subjektive påkjenningene etterlatte påføres som følge av drap.

4. PRAKSIS

4.1 Historisk utvikling

Oppreisning som følge av at noen har blitt skadet eller drept har lange tradisjoner i Norge. Likevel kunne det gå årevis mellom hver gang spørsmålet kom opp i retten og ordningen har verken i teori eller praksis vært særlig påaktet.⁵⁸ Omkring oppreisning til etterlatte etter drap ser det ut til at oppreisning for forsettlig drap ikke forekom særlig ofte i rettspraksis før ca. 1980 – tallet.⁵⁹ At oppreisning til etterlatte på dette området ikke virket særlig aktuelt i tidligere tider kan man også utlede av at en slik sak ikke ble prøvd for Høyesterett før så sent som i 2001.⁶⁰ Avgjørelsen⁶¹ omhandlet anke over oppreisningsbeløpet i en sak der en 16 år gammel gutt ble forsettlig drept. Hans mor ble tilkjent kr. 120.000,- i oppreisning. Heller ikke praksisen omkring tilfeller der etterlatte blir tilkjent oppreisning som følge av at en person er død uten å være drept med forsett er særlig omfattende,⁶² men det forekommer enkelte rettsavgjørelser på dette området.⁶³

Bakgrunnen for den økte mengden oppreisningskrav i rettspraksis kan som tidligere nevnt i denne fremstillingen bero på flere årsaker bl.a. økt vold i samfunnet eller økt fokus på fornærmede og etterlattes stilling.

4.2 Gjennomgang av praksis før normering

Den rettspraksisen som gjennomgås her er rettspraksis der det er tilkjent oppreisning til etterlatte i saker der barn er drept, eller det foreligger dissens om oppreisningskravet. Det er rettspraksis fra 1995 og frem til oppreisningsbeløpet til etterlatte blir normert.

Både praksis fra Høyesterett og Lagmannsrettene gjennomgås nedenfor. Dette fordi det ikke foreligger mange Høyesterettsavgjørelser omkring oppreisning til etterlatte etter barn som er drept, samt at mange saker om oppreisning stopper i Lagmannsrettene.

⁵⁸ Løderup. P kapittel ”Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt” første avsnitt side 212

⁵⁹ Rt. 2001 s. 274, tredje avsnitt side 280

⁶⁰ Nygaard andre avsnitt side 171

⁶¹ Rt. 2001 s. 274

⁶² Nygaard punkt c) side 171

⁶³ For eksempel Rt. 2006 s. 61

I den videre fremstillingen av rettspraksis nedenfor vil forsettlig - og grovt uaktsomt drap bli behandlet hver for seg. Dette for å skape oversikt og gi et klart bilde av hva oppreisningsnivået ligger på for drap begått med ulik skyldgrad.

Rettspraksisen fremstilles kronologisk, fra eldst til yngst, slik at en kan se hvordan oppreisningsnivået har utviklet seg. Praksisen fra Høyesterett og Lagmannsretten vil i så måte bli behandlet om hverandre ettersom når avgjørelsen er avsagt.

4.2.1 Forsettlig

LB-1999-669

Avgjørelsen omhandler at en gutt på 17 år og 11 måneder, etter en krangel en kveld/natt der han spilte TV-spill og drakk øl og brennevin sammen med venner, ”kokte over” etter at de hadde brutt håndbak og drepte en 17 år og 9 måneder gammel gutt med gjentatte knivstikk. Etter en vurdering kom retten til at passende oppreisning til foreldrene var en samlet sum på kr 60.000,-.⁶⁴ Retten vektla at det er opprivende og strekt smertefullt for foreldre å miste en ungdom, særlig under disse omstendighetene og at drapet fant sted i hjemmet avdøde delte med sin mor.⁶⁵

Rt. 1999 s. 1363

Saken omhandlet en ung jente som ble seksuelt misbrukt og drept. Hennes fetter ble tiltalt for ugjerningene. Avgjørelsen omhandler i det vesentlige adgangen til å kunne bli idømt oppreisningsansvar selv om tiltalte blir frifunnet. Det var dissens (3-2) om oppreisningskravet, men resultatet ble at retten kom til at Lagmannsrettens avgjørelse⁶⁶ skulle stadfestes.⁶⁷ Den antatte gjerningsmannen ble i Gulating lagmannsrett frikjent for drapet, men idømt å betale foreldrene til den drepte jenta oppreisning ettersom retten fant at det forelå klar sannsynlighetsovervekt for at han hadde begått de forbrytelsene han var tiltalt for.⁶⁸ Når Lagmannsretten fastsatte oppreisningsbeløpet vektla den at foreldrene ble utsatt for et betydelig sjokk, sorg og smerte da deres eneste barn på en grusom måte ble

⁶⁴ Avgjørelsens punkt ”Erstatning og oppreisning”

⁶⁵ Avgjørelsens punkt ”Erstatning og oppreisning”

⁶⁶ LG-1998-260-2

⁶⁷ Se bl.a. domsslutningen punkt 1.

⁶⁸ Midt i avgjørelsen

drept etter at gjerningsmannen hadde misbrukt henne seksuelt, mens hun var bevisstløs.⁶⁹ Gulating lagmannsrett fant at oppreisningsbeløpet måtte bli kr 100.000,- som følge av det som fremkommer av rettspraksis på området og de konkrete forholdene i denne saken.⁷⁰

Det bemerkes kort at saken ble tatt inn for den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD-2000-56568⁷¹) i etterkant av avgjørelsen i Høyesterett ettersom tiltalte mente seg krenket av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens (heretter EMK) art. 6 (2). EMD kom på bakgrunn av måten Gulating lagmannsretten uttalte seg på ved behandlingen av erstatningskravet (Gulating lagmannsrett kom ved en samlet vurdering til at det var sannsynlighetsovervekt for at tiltalte hadde utført de forbrytelsene han var tiltalt for, noe som medførte at han kunne idømmes å betale den dreptes foreldre oppreisning) til at avgjørelsen var i strid med uskyldspresumpsjonen i EMK art. 6 (2).

Rt. 2001 s. 274

Avgjørelsen er den første hvor oppreisning til etterlatte i saker der barn er drept, blir normert.

Avgjørelsen omhandlet en mors anke over at oppreisningsbeløpet ble satt for lavt i Frostating lagmannsrett, kr 150.000, i en sak⁷² der en 16 år gammel gutt ble knivdrept i hjemmet han delte med sin mor, mens hun var på ferie. Moren fant sønnen død i en illeluktende, blodtilsølt og sommervarm leilighet. Som en direkte følge av drapet fikk moren helsemessige problemer slik som bulimi, søvnproblemer, konsentrasjonsproblemer etc.⁷³

Gjerningsmannen innga motanke til Høyesterett der han sa seg enig i at moren hadde krav på oppreisning, men han var uenig i oppreisningsbeløpet Frostating lagmannsrett kom til. Høyesterett kom til at morens anke ikke kunne føre fram, men at motanken delvis måtte tas til følge.⁷⁴ Dette medfører at det i denne avgjørelsen ikke var et spørsmål om moren skal få oppreisning, men størrelsen på oppreisningsbeløpet.

⁶⁹ LG-1998-260-2 tredje avsnitt før domsslutning

⁷⁰ LG-1998-260-2 andre siste avsnitt før domsslutning

⁷¹ Case of Y v. NORWAY

⁷² LF-1999-529

⁷³ LF-1999-529 tiende og ellefte avsnitt før domsslutning

⁷⁴ Nederst side 278

Om utmåling av oppreisning generelt uttalte retten følgende: << Ved utmålingen skal det etter praksis legges vekt på handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkninger. Skadevolderens økonomi må trekkes inn i vurderingen, men når oppreisningen er knyttet til straffbare handlinger, vil dette hensyn komme mer i bakgrunnen, jf. [Rt-1988-532 på side 537](#). Lemping i en utmålt oppreisning etter skadeserstatningsloven § 5-2 har vært ansett lite naturlig, jf. [Rt-1997-883 på side 891](#).>>

⁷⁵ Videre uttalte retten at oppreisning til etterlatte står i en særstilling i forhold til annen oppreisning som for eksempel oppreisning til voldtektsoffer og at denne typen oppreisning domineres av de etterlattes uopprettelige tap og savn etter den drepte.⁷⁶

Om fastsettelsen av oppreisningsnivået sa retten følgende: << Ved den skjønnsmessige utmåling av oppreisning til de etterlatte i forbindelse med straffedom for forsettlig drap vil det være vanskelig å gradere oppreisningsbeløpet ut fra handlingens objektive grovhet og skadevolderens skyld. Etterlattes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte psykiske skadevirkninger gir heller ikke noe godt grunnlag for differensiering. Den subjektive opplevelse og ettervirkningene avhenger av personlige forutsetninger>>. ⁷⁷ Retten fant det med andre ord vanskelig både å vurdere og å komme fram til oppreisningsbeløpet. Her kan det bemerkes at også Frostating lagmannsrett fant det vanskelig å fastslå størrelsen på oppreisningsbeløpet, jf. følgende uttalelse: <<.. foreta en velbegrunnet økonomisk karakteristikk av den tort og smerte og krenkelse A er påført etter å ha mistet sitt barn under de beskrevne omstendigheter. På den annen side er det økonomiske nivå på oppreisningen den eneste måte man har til å gi uttrykk for hvor alvorlig krenkelsen vurderes.>>. ⁷⁸ Uttalelsen er tatt med fordi den viser at oppreisningsnivået gir en indikasjon til folk flest om hvor alvorlig forbrytelsen det idømmes oppreisning for er i seg selv og hvor store påkjenner drapet får for de etterlatte.

Da det var vanskelig for Høyesterett å komme fram til oppreisningsbeløpet ut fra forholdene i den enkelte saken medførte det at Høyesterett tok til orde for å normere oppreisning både til etterlatte som mister sine barn og andre etterlatte.⁷⁹

⁷⁵ Første avsnitt side 279

⁷⁶ Andre avsnitt side 279

⁷⁷ Tredje avsnitt side 279

⁷⁸ LF-1999-529 niende avsnitt før domsslutning

⁷⁹ Fjerde avsnitt side 279

Om normering uttalte Høyesterett at den sprikende underrettspraksisen på området, samt praktiske hensyn talte for normering.⁸⁰ Dersom oppreisning ble normert måtte normeringen bli svært skjønnsmessig, og den ville være veiledende slik at retten har mulighet til å fastsette et høyere eller lavere oppreisningsbeløp som følge av ”særlige grunner”.⁸¹ Ettersom forsettlig drap er den mest alvorlige forbrytelsen etter norsk straffeloven må normeringsbeløpet være av betydning.⁸² Det må også tas hensyn til lengden på tiltaltes straff, som kan vanskeliggjøre betalingen av oppreisningsbeløpet.⁸³

Videre uttalte retten at oppreisningsbeløp gitt i andre saker som for eksempel saker om seksuelle overgrep, vanskelig kan gi veiledning på hva oppreisning for forsettlig drap bør komme på ettersom det er stor forskjell på krenkelsene av etterlatte og offer.⁸⁴ Heller ikke saker om oppreisning etter ærekrenkelser og uberettiget straffeforfølgning kan gi veiledning fordi de er såpass ulike.⁸⁵ Retten mente også at framtidige utlegg, reiseutgifter til å besøke graven og usikkerhet omkring psykiske skader i etterkant av drapet som kan føre til at den etterlatte for eksempel faller utenfor arbeidslivet ikke kunne gi grunnlag for heving av oppreisningsnivået.⁸⁶ Dette fordi oppreisning kommer som et tillegg til andre erstatninger.⁸⁷ Retten bemerker videre at det har vært lite saker for retten om oppreisning frem til slutten av 1980 årene, og at underrettspraksisen på området spriker fra oppreisningsbeløp på kr 30.000,- til kr 300.000,-, men at oppreisning til foreldre vanligvis fastsettes til et beløp under kr 100.000,-.⁸⁸ Dette mente retten var for lavt. Oppreisningsbeløpet burde økes i forhold til tidligere avgjørelser og derfor skjønnsmessig fastsettes til kr 120.000,- i saker som omhandler forsettlig drap.⁸⁹

Etter dette behandlet retten spørsmålet om det i denne saken forelå grunnlag for å tilkjenne moren oppreisning utover det normerte, noe retten ikke fant grunnlag for.⁹⁰ Dette fordi det er påregnelig at foreldrenes reaksjon vil være sterk og ettervirkningene betydelige når deres barn blir drept, samt at selve drapet og omstendighetene rundt det

⁸⁰ Femte avsnitt side 279

⁸¹ Sjette avsnitt side 279

⁸² Sjette avsnitt side 279

⁸³ Sjette avsnitt side 279

⁸⁴ Siste avsnitt side 279

⁸⁵ Øverst side 280

⁸⁶ Ande avsnitt side 280

⁸⁷ Andre avsnitt side 280

⁸⁸ Tredje avsnitt side 280

⁸⁹ Tredje avsnitt side 280 siste punktum

⁹⁰ Fjerde avsnitt side 280 siste punktum

alltid vil fremstå som rystende.⁹¹ Det kan altså se ut til at retten kom fram til at moren ikke hadde opplevd noe ekstraordinært utover det som man må kunne regne med i en slik situasjon.

4.2.2 Grovt uaktsomt

LA-1998-1576

Avgjørelsen omhandler at en ungdom (15,5 år) stakk en annen ungdom (et år eldre) ned med kniv på fest, slik at denne døde få minutter senere. Gjerningsmannen ble frikjent for forsettlig drap, men dømt for legemsbeskadigelse med døden til følge. I forhold til oppreisning ble handlingen ansett som grov uaktsom, selv om dødsfølgen ikke var forsettlig. Foreldrene til den drepte ungdommen ble tilkjent henholdsvis kr. 67.325,- og kr. 60.000,- i oppreisning.⁹² I avgjørelsen fremkommer det at retten kom fram til oppreisningsbeløpene etter en samlet vurdering. Hva retten vurderte sier ikke avgjørelsen noe om, men det fremkommer at retten kom fram til at oppreisningsansvar skulle idømmes til tross for den tiltaltes unge alder i medhold av skl. § 1-1.

LH-2004-92073

Saken omhandler oppreisningskrav etter at en 6 år gammel pike ble påkjørt og drept. Foreldrene til jenta krevde oppreisning, men gjerningsmannen ble ikke idømt å betale dem oppreisning. Avgjørelsen tas likevel med da det var dissens (6-1) om det skulle idømmes oppreisning eller ikke. Flertallet anså det ikke som klart sannsynlig at gjerningsmannen hadde handlet med grov uaktsomhet, noe som medførte at vilkåret for oppreisning følgelig ikke var oppfylt.⁹³ Mindretallet kom til motsatt resultat og sluttet seg til tingrettens vurdering både når det gjaldt grunnlaget for oppreisning og oppreisningsbeløpet.⁹⁴ Tingretten fastsatte oppreisningsbeløpet til kr. 75.000,- til hver av foreldrene.⁹⁵

Rt. 2006 s. 61

I denne avgjørelsen ble oppreisningsbeløpet ved grovt uaktsomt drap normert.

⁹¹ Fjerde avsnitt side 280 tredje og fjerde punktum

⁹² Tredje avsnitt før domsslutning

⁹³ Andre avsnitt punkt ”Borgerlige rettskrav”

⁹⁴ Tredje avsnitt punkt ”Borgerlige rettskrav”

⁹⁵ Tingrettens domsslutning redegjort for i starten av lagmannsrettsavgjørelsen

Saken omhandler foreldrenes oppreisningskrav etter at en liten pike ble drept som følge av at et lekeapparat kollapset under normal bruk. Høyesterett kom til at Hålogaland Lagmannsretts avgjørelse stadfestes.⁹⁶ Hålogaland Lagmannsrett⁹⁷ kom under dissens 2-1 til at foreldrene ble tilkjent kr. 100.000,- hver i oppreisning. Flertallet fant summen passende etter en helhetsvurdering av straffverdigheten av de tiltalte og de lidelsene foreldrene ble påført ved barnets død, samt at beløpet burde settes lavere enn for forsettlig drap.⁹⁸ Mindretallet mente på bakgrunn av at det etter deres syn forelå ”særlige forhold” at oppreisningsbeløpet burde settes noe høyere, til kr 150.000,-.⁹⁹ Disse særlige forholdene var at barnet døde etter å ha brukt et lekeapparat på vanlig måte slik det var beregnet brukt, manglende produktkontroll, de domfeltes befatning med produktet skjedde i næringsvirksomhet med formål å oppnå økonomisk gevinst og at de subjektive ettervirkningene foreldrene opplevde i etterkant av drapet var svært alvorlige.¹⁰⁰

Høyesterett behandlet også spørsmålet om det var grunnlag for å normere oppreisning til foreldre i saker der barn blir grovt uaktsomt drept.¹⁰¹ Dette fordi det i lignende saker der drap utføres med forsett var gitt anvisning på normering, som ikke fravikes med mindre det foreligger ”særlige forhold” (begrunner at oppreisningsbeløpet bør fastsettes høyere eller lavere enn det som fremkommer av normeringen), jf. Rt. 2001 s.274, Rt.2002 s.481 og Rt. 2004 s.592.¹⁰² Når det gjaldt momenter som talte for normering viste retten her i denne saken i det vesentlige til de samme momentene som anføres i Rt. 2001 s. 274.¹⁰³ Imidlertid nevnte retten også momenter som talte mot normering av oppreisningsbeløp for uaktsomt drap, og disse var at drap som utføres med grov uaktsomhet: <<... har stor variasjonsbredde og spenner over så vidt ulike kategorier som trafikkulykker, jaktulykker, arbeidsplassulykker med mer>>.¹⁰⁴ Men ettersom retten så at det også kunne være slik, innenfor spørsmål om oppreisning for drap begått med forsett, tillot de ikke dette noe vekt.¹⁰⁵ Høyesterett konkluderte etterhvert med at det burde etableres en normering for oppreisning også når det gjaldt drap utført med grov uaktsomhet.¹⁰⁶

⁹⁶ Premiss 14

⁹⁷ LH-2004-101103

⁹⁸ Fjortende og femtende avsnitt ”oppreisning”

⁹⁹ Sekstende og syttende avsnitt ”oppreisning”

¹⁰⁰ Syttende, attende og nittende avsnitt ”oppreisning”

¹⁰¹ Premiss 16

¹⁰² Premiss 16

¹⁰³ Premiss 16, 17 og 18

¹⁰⁴ Premiss 19

¹⁰⁵ Premiss 19

¹⁰⁶ Premiss 20

Oppreisningsnormen for drap utført med grov uaktsomhet måtte settes lavere enn oppreisningsnormen for drap utført med forsett jf. at forsettlig drap er en alvorligere forbrytelse enn grovt uaktsomt drap, noe som også uttales klart av Hålogaland lagmannsrett i lagmannsrettens bedømmelse av denne saken.¹⁰⁷ Normen for forsettlig drap var kr 120.000,- jf. Rt. 2001 s.274 og Rt. 2004 s. 1324, avsnitt 39. Høyesterett kom derfor fram til at kr. 75.000,- var en passende oppreisningsnorm for drap utført med grov uaktsomhet.¹⁰⁸

Deretter foretok Høyesterett en vurdering av om det forelå ”særlige forhold” i saken som jf. ovennevnte rettspraksis kunne begrunne et høyre oppreisningsbeløp, noe den ikke fant.¹⁰⁹ Likevel ble oppreisningen stående på kr 100.000,-, som var utfallet etter avgjørelsen til Hålogaland Lagmannsrett fordi det i denne saken ikke var prosessuelt grunnlag for å nedjustere oppreisningsbeløpet.¹¹⁰

4.3 Normering

4.3.1 Om normering

Det følger av den ovennevnte rettspraksisen at oppreisningsbeløpet til etterlatte er normert. Det er som rettspraksis ovenfor viser, flere grunner til at Høyesterett valgte å normere oppreisningsbeløpet til etterlatte. En av grunnene var at det før oppreisningsbeløpet ble normert var store forskjeller i hvor mye de etterlatte fikk i oppreisning, slik at en gjennom normering oppnår at etterlatte i samme type saker får lik oppreisning.¹¹¹ En annen grunn var at Høyesterett kom til at det var vanskelig å komme fram til et passende oppreisningsbeløp basert på påkjennningene etterlatte utsettes for.¹¹²

Når et oppreisningsbeløp blir normert vil det si at retten utarbeider en norm (standard) for hva oppreisningsbeløpet skal ligge på i saker av samme type. Normen kan, som jeg kommer tilbake til i punkt 4.3.2, fravikes dersom det foreligger ”særlige grunner”.

¹⁰⁷ LH-2004-101103 trettende avsnitt ”oppreisning”

¹⁰⁸ Premiss 21, siste setning

¹⁰⁹ Premiss 22

¹¹⁰ Premiss 23

¹¹¹ Rt. 2001 s. 274 femte og sjette avsnitt side 279

¹¹² Rt. 2001 s. 274 tredje avsnitt side 279

Som følge av at oppreisningskrav er et individuelt krav følger det av rettspraksis at normeringsbeløpet som utgangspunkt gjelder oppreisningsbeløpet til en etterlatt.¹¹³ Dette betyr at dersom det er to foreldre og normeringen er kr 200.000,- vil hver av foreldrene kunne bli tilkjent kr 200.000,- i oppreisning.

Første gang normering oppstod i Høyesterettspraksis i forbindelse med oppreisning til foreldre i en sak der deres barn var drept var i den ovennevnte Rt. 2001 s. 274.

Avgjørelsen omhandler oppreisning som følge av forsettlig drap. For samme situasjon, men der drapet var utført med grov uaktsomhet ble oppreisningsbeløpet først normert i den ovennevnte Rt. 2006 s. 61.

4.3.2 Fravikelse av normering

Normen for oppreisning til etterlatte kan som nevnt ovenfor fravikes av retten. Adgangen til å fravike normen kan sees på som en form for ”sikkerhetsventil” for retten. Dette fordi muligheten til å fravike normen gjør det mulig å fastsette et høyere eller lavere oppreisningsbeløp dersom det foreligger ”særlige grunner” eller ”særlige forhold” (som ut fra en naturlig språklig forståelse må anses å være det samme), jf. Rt 2001 s. 274¹¹⁴, Rt. 2004 s. 1324¹¹⁵ og Rt. 2006 s. 61.¹¹⁶ Avgjørelsene gjelder både forsettlig og grovt uaktsomt drap, noe som tilsier at rettens mulighet til å fravike normeringen dersom det foreligger ”særlige grunner” gjelder for begge skyldgradene. Når retten har adgang til å fravike normen som følge av ”særlige grunner” må det anses å være i tråd med ordlyden i skl. § 3-5, da bestemmelsens ordlyd i utgangspunktet legger opp til en individuell vurdering av hva som er et rimelig oppreisningsbeløp i den enkelte saken.

Ordlyden ”særlige grunner” tilsier at det skal mye til for å fravike normeringen, og at det må være forhold i saken som gjør at de etterlatte blir påført belastninger utover det som kan regnes som ”vanlig” eller ”normalt” når ens barn er drept, jf. bl.a. at det i den overnevnte 2001 s. 274 ikke ble tilkjent et høyere oppreisningsbeløpet enn det som fulgte av normen da retten fant at de krenkelsene moren opplevde ikke var noe mer enn det som

¹¹³ Rt. 2002 s. 481 andre avsnitt side 486

¹¹⁴ Avsnitt 7 side 279

¹¹⁵ Avsnitt 39

¹¹⁶ Avsnitt 22 jf. avsnitt 16

må regnes som normale følger av at ens barn er drept.¹¹⁷ Det kan også bemerkes at teorien uttaler at terskelen for å fravike normering er relativt høy.¹¹⁸

Et konkret eksempel fra rettspraksis i oppreisningssammenheng på hva ”særlige grunner” kan være finnes i Banheia-saken¹¹⁹ (saken omtales i punkt 4.4.1 nedenfor). Her var det flere forhold som førte til at det ble ansett å foreligge ”særlige forhold” som tilsa at det burde fastsettes høyere oppreisning til barnas foreldre. I korte trekk gikk de ”særlige forholdene” ut på: Påkjenningen det var for foreldrene å vite at jentene hadde opplevd seksuelle overgrep før de ble drept, at det gikk to dager før jentene ble funnet og at det gikk fire måneder før gjerningsmannen ble tatt etter at det hadde foregått en omfattende etterforskning i saken, samt at saken vakte en uvanlig sterk reaksjon hos folk flest over det ganske land.¹²⁰ Dette innebærer at dersom oppreisningsnormen skal fravikes som følge av ”særlige grunner” må det foreligge forhold i saken som medfører at drapet skiller seg ut i forhold til andre drap.

4.4 Gjennomgang av praksis etter normering

De samme retningslinjene som fremgår av introduksjonen til gjennomgangen av rettspraksis i punkt 4.2 for hvordan og hvilken rettspraksis som gjennomgås, gjelder også her. Men i motsetning til punkt 4.2 vil rettspraksisen som gjennomgås i dette punktet bare være rettspraksis der normen for oppreisning til etterlatte fravikes eller endres.

4.4.1 Forsettlig

LA-2001-980-2¹²¹

Saken omhandlet voldtekt og drap på to små piker som var på badetur. Barnas foreldre krevde oppreisning.

I avgjørelsen fremkommer det at retten er bundet av prinsipputtalelsen i Rt. 2001 s. 274 om normering av oppreisning til etterlatte. Med dette som utgangspunkt ble spørsmålet

¹¹⁷ Fjerde avsnitt side 280

¹¹⁸ Engstrøm punkt 7. side 150

¹¹⁹ LA-2001-980-2

¹²⁰ Ellefte avsnitt i avgjørelsens punkt ”skadebot for ikke økonomisk skade – oppreisning”

¹²¹ Banheia- saken

om det forelå ”særlige grunner” for at retten skulle kunne fravike normeringen og fastsette et høyre oppreisningsbeløp til foreldrene. Retten kom til at ”særlige grunner” forelå, som følge av at det var flere forhold som tilsa at oppreisningen til de etterlatte i denne saken lå helt i det øvre sjiktet av hva som kan utmåles som oppreisning til etterlatte.¹²² Retten fant at det forelå ”særlige grunner” som følge av: Den opprørende og krenkende måten jentene var blitt utsatt for overgrep på i forkant av drapene og det faktum at det som hadde skjedd var en særlig sterk påkjenning for foreldrene, tilleggspåkjenningen det var for foreldrene å vente fordi jentene først ble funnet etter to dager og at det ikke ble tatt ut noen siktelse før etter fire måneder, at saken vakte uvanlig sterke reaksjoner hos folk flest, de strenge straffene gjerningsmennene fikk som følge av at drapene var gjort under særdeles skjerpede omstendigheter og for den ene av gjerningsmennene med overlegg, samt at skadevirkningene hendelsen hadde for de etterlatte er godt dokumentert i skriftlige rapporter, også fra sakkyndige.¹²³ Etter en samlet vurdering kom retten fram til at de helt spesielle omstendighetene i denne saken gjorde det forsvarlig å øke oppreisningen utover kr 120.000,- som fremkommer av normeringen i Rt. 2001 s. 274, og tilkjente alle foreldrene kr 200.000,- hver i oppreisning.¹²⁴

LA-2001-1062

Avgjørelsen omhandlet overlagt drap på en 15 år gammel jente, som var hjemme alene. Gjerningsmannen slo henne uten noe motiv i hjel med et metallrør. Jentas foreldre krevde oppreisning.

Når retten foretok den skjønnsmessige avveiningen for å komme fram til oppreisningsnivået vises det til både normeringen som følger av Rt. 2001. s. 274 og til Banheia-saken. Retten kom i denne saken til at det i utgangspunktet ikke var noen grunn til å fravike normeringen ettersom det ikke var noen grunn til å skille mellom forsettlig og overlagt drap i denne sammenhengen, men at moren burde få noe høyere oppreisning enn normaloppreisning og det som far ble tilkjent.¹²⁵ Dette fordi moren bodde sammen med datteren og at moren fortsatt bodde i huset der datteren ble drept, noe som igjen medfører

¹²² Tiende og trettende avsnitt punkt ” Skadebot for ikkje-økonomisk skade – oppreisning”

¹²³ Ellefte avsnitt punkt ” Skadebot for ikkje-økonomisk skade – oppreisning”

¹²⁴ Tolvte avsnitt punkt ” Skadebot for ikkje-økonomisk skade – oppreisning”

¹²⁵ Fjerde avsnitt før domsslutning

at hun har det hele tettere innpå seg enn faren til den drepte jenta.¹²⁶ Foreldrene ble tilkjent oppreisning med henholdsvis kr 150.000,- til moren og kr 120.000,- til faren.¹²⁷

LG-2002-818

I denne avgjørelsen ble en brasiliansk kvinne frikjent for drapet på sin ett år gamle datter. Barnets far krevde oppreisning. Som nevnt tidligere i denne fremstillingen er beviskravene i strafferetten og sivilretten forskjellige slik at det er mulig å bli idømt oppreisning selv om man blir frikjent for den straffbare handlingen. I denne saken var det dissens (2-1) om vilkåret for oppreisning var oppfylt eller ikke. Flertallet mente at det ikke var grunnlag for oppreisning ettersom det ikke var klar sannsynlighetsovervekt for at barnets mor hadde forvoldt barnets død.¹²⁸ Mindretallet kom etter en samlet vurdering av bevismaterialet til motsatt resultat.¹²⁹ De mente at faren burde tilkjennes kr. 150.000,- i oppreisning. Mindretallet viste til Rt. 2001 s. 274 og kom fram til oppreisningsbeløpet på bakgrunn av den rystende opplevelsen det hadde vært for far å finne sitt døde eller døende barn, samt at faren var veldig knyttet til barnet som følge av at han hadde hatt ekstra mye omsorg for barnet når moren var syk.¹³⁰

LB-2003-21128

Saken omhandlet en 21 år gammel mann som voldtok og drepte en 16 år gammel jente. Jenta bodde sammen med sin mor og søster. Moren, som alene hadde omsorgen for henne, krevde oppreisning. Ved vurderingen av hvor stort oppreisningsbeløp det skulle tilkjennes viste retten til det fastsatte normeringsbeløpet på kr 120.000,- i Rt. 2001 s. 274, at normeringssatsen følges opp i Rt. 2002 s. 48, samt at normeringen bare kan fravikes dersom det foreligger ”særlige grunner”.¹³¹ I denne saken fant retten at det forelå ”særlige grunner” som følge av: Ekstrabelastningen moren fikk av at voldtekten og drapet ble utført i deres hjem og at det av følelsesmessige grunner har vært umulig for henne å flytte tilbake dit og at moren er alene om omsorgen for søsteren til den drepte, slik at det ikke bare er egen sorg hun måtte bearbeide, men hun måtte også trøste og hjelpe den andre datteren gjennom det som hadde skjedd spesielt siden hun var veldig knyttet til søsteren

¹²⁶ Fjerde avsnitt før domsslutning

¹²⁷ Tredje avsnitt før domsslutning

¹²⁸ Åttende avsnitt før domsslutning

¹²⁹ Sjette avsnitt før domsslutning

¹³⁰ Tredje og femte avsnitt før domsslutning

¹³¹ Sjuende avsnitt før domsslutning

og ikke selv hadde rett til oppreisning.¹³² I tillegg kommer den belastningen som den betydelige offentlige oppmerksomheten medførte.¹³³ Som følge av dette kom retten fram til at moren skulle tilkjennes oppreisning på kr 200.000,- jf. domsslutningen. Når det gjelder oppreisning til far fant ikke retten grunn til å fravike normeringen, noe medførte at faren ble tilkjent kr. 120.000,- i oppreisning.¹³⁴

LF-2003-16764

Avgjørelsen dreier seg om en 25 år gammel kvinne som tok livet av sin 3 år og 9 måneder gamle stedatter ved kvelning. Barnets biologiske foreldre hadde delt omsorg for henne. Mor krevde oppreisning, far avsto fra å gjøre det samme. Om oppreisningsnivået viste retten til normeringen i Rt. 2001. s. 274 og normeringen som følger av den, men valgte som følge av ”særlige forhold” å si seg enig med det oppreisningsnivået tingretten etter en helhetsvurdering kom til, kr 150.000,-.¹³⁵ Retten uttalte følgende om belastningene moren ble utsatt for og de ”særlige forholdene” i saken: Hele situasjonen var ekstra belastende fordi man sannsynligvis aldri vil klare å bringe fullstendig klarhet i hva som skjedde da barnet døde, at det var stemor som hadde begått drapet i omgivelser som skulle være trygge for barnet, tilleggsbelastningen ved at moren var gravid da drapet skjedde og at drapet ødela mye av gleden ved det nye barnet samtidig som sorgarbeidet over det barnet som ble drept var blitt vanskeliggjort, belastningene ved stemorens oppførsel omkring barnets død, begravelsen og ting stemoren hadde lagt ut på internett som omhandlet drapet.¹³⁶ Retten var derfor ikke i tvil om at moren hadde fått omfattende psykiske problemer, som også førte til fysiske problemer som følge av drapet på datteren.¹³⁷ I tillegg var det belastende med den omfattende mediadekningen av drapet uten at retten fant at dette ga grunnlag for økt oppreisning.¹³⁸ I denne saken fremsto det også som klart for retten at tiltaltes forsvarere hadde begått advokatetiske overtramp, men retten fant ikke at dette kunne lastes tiltalte slik at heller ikke dette momentet kunne gi grunnlag for økt oppreisning.¹³⁹

¹³² Sjette siste avsnitt før domsslutning

¹³³ Sjette avsnitt før domsslutning, nest siste setning

¹³⁴ Tredje avsnitt før domsslutning

¹³⁵ Åttende og niende avsnitt før domsslutning

¹³⁶ Sjuende avsnitt før domsslutning

¹³⁷ Sjette avsnitt før domsslutning

¹³⁸ Femte avsnitt før domsslutning

¹³⁹ Fjerde avsnitt før domsslutning

LF-2008-30287

Avgjørelsen omhandler omfattende familievold, som etterhvert medførte at en far drepte sin mindreårige sønn. Som følge av volden og drapet fremmes det flere oppreisningskrav bl.a. fra moren. Imidlertid blir morens oppreisningskrav som følge av drapet sammenblandet med oppreisningskravet for mishandlingen,¹⁴⁰ slik at det oppreisningsbeløpet (kr 275.000,-)¹⁴¹ moren tilkjennes ikke er egnet til å gi et klart bilde av hva oppreisningsnivået til foreldre, som følge av at deres barn har blitt forsettlig drept, ligger på.

Rt. 2010 s. 1203

Denne saken dreier seg ikke om oppreisning til foreldre der barn er drept, men omhandler spørsmålet om oppreisningserstatning til ektefellen og fire mindreårige barn som følge av et drap begått av en psykotisk gjerningsmann. Avgjørelsen er tatt med fordi den sier noe om oppreisningsnivået til etterlatte generelt, samt at retten i denne avgjørelsen endrer det normerte oppreisningsbeløpet til etterlatte etter forsettlig drap.

Om oppreisningsnivået generelt viser Høyesterett til tidligere avgjørelser som for eksempel Rt.2001 s. 274, der oppreisningen til etterlatte foreldre ble normert. Retten påpeker at de samme hensyn som taler for normering i den avgjørelsen også taler for at det ikke gjøres forskjell i oppreisningsnivået til ulike grupper etterlatte da det uansett er det uopprettelige tapet og savnet etter avdøde som gjennomgående vil være dominerende for etterlatte uansett hvilken gruppe de tilhører, noe som medfører at en og samme norm bør danne grunnlag for fastsetting av oppreisning for alle grupper etterlatte.¹⁴² Dette betyr at retten i denne avgjørelsen slår fast at det ikke skal gjøres forskjell ut fra hvilken gruppe etterlatte man tilhører når oppreisningsbeløpet fastsettes. Etterlatte i ulike saker behandles likt og blir tilkjent samme oppreisningssum dersom vilkåret for å få tilkjent oppreisning er oppfylt. Retten uttaler også at særegne forhold i den enkelte sak kan medføre at saken ikke egner seg til normering jf. Rt. 2002 s. 481, noe retten kom fram til at ikke var tilfelle for denne saken.¹⁴³

¹⁴⁰ Midt i punkt ”borgelige rettskrav”

¹⁴¹ Midt i punkt ”borgerlige rettskrav”

¹⁴² Premiss 44

¹⁴³ Premiss 45

Videre behandler retten spørsmålet om det kan være grunnlag for å oppjustere det normerte oppreisningsnivået til etterlatte etter forsettlig drap.¹⁴⁴ I den sammenhengen bemerkes det at det er gått ni år siden normeringen i 2001 og at beløpet bør oppjusteres med bakgrunn i at det har foregått en hvis endring i pengeverdien siden 2001.¹⁴⁵ Om oppjusteringen uttales det at den må bli svært skjønnsmessig og retten finner at standardnivået i voldsoffererstatningsordningen bør tillegges vekt. Det vises også til forarbeidene til voldsoffererstatningsloven som sier at utmålingen av denne typen erstatning skal ligge nær alminnelig erstatningsrett¹⁴⁶ og en avgjørelse¹⁴⁷ i erstatningsnemda, der det ble fastsatt at etterlatte barn skal tilkjennes kr. 200.000,- i oppreisning.¹⁴⁸ Dette medførte at retten etter en samlet vurdering kom til at normert oppreisningsnivå til etterlatte passende kunne settes til kr. 200.000,-.¹⁴⁹ Det kan videre kort bemerkes at dette ikke ble oppreisningsnivået i denne saken da det på grunn av hensynet til tiltalte (psykosen og økonomi) ble gjort en reduksjon i oppreisningsnivået slik at hver av de etterlatte ble tilkjent kr. 20.000,- hver.¹⁵⁰

4.4.2 Grovt uaktsomt

I tiden etter at oppreisning til etterlatte for drap utført med grov uaktsomhet ble normert foreligger det bare fire rettsavgjørelser¹⁵¹ der foreldre har krevd oppreisning, som følge av at deres barn har blitt grovt uaktsomt drept. Oppreisningsnormen, som ble fastsatt til kr. 75.000,- i Rt. 2006. s. 61, er ikke fraveket i noen av de avgjørelsene som foreligger etter at normering ble innført.

4.5 Dagens oppreisningsnivå

Etter den ovennevnte praksisen er oppreisningsbeløpet til etterlatte fortsatt normert både for drap begått med forsett og drap begått med grov uaktsomhet. Dagens oppreisningsnivå er derfor det normerte oppreisningsbeløpet som følger av den nyeste rettspraksisen omkring oppreisning til etterlatte. For etterlatte etter drap utført med forsett er dagens

¹⁴⁴ Premiss 46

¹⁴⁵ Premiss 47

¹⁴⁶ Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) side 29

¹⁴⁷ ENV-2005-248

¹⁴⁸ Premiss 48

¹⁴⁹ Premiss 49

¹⁵⁰ Premiss 53

¹⁵¹ LB-2006-145982, LG-2007-40667, LE-2008-103657, LB-1999-18677

oppreisningsnivå kr 200.000,-, jf. den tidligere nevnte Rt. 2010 s. 1203. Mens for etterlatte etter drap utført med grov uaktsomhet er det vanskeligere å si hva som er dagens nivå. Dette fordi det normerte oppreisningsbeløpet etter den tidligere nevnte Rt. 2006 s. 61 på kr. 75.000,-, var et beløp retten kom fram til på bakgrunn av at normert oppreisning for forsettlig drap var kr. 120.000,- etter Rt. 2001 s. 274. Beløpet ble som praksisen ovenfor viser oppjustert i Rt. 2010 s. 1203. Det samme har ikke skjedd i saker der barn har blitt grovt uaktsomt drept. Men det har heller ikke, så vidt jeg kan se, vært noen slike saker for Høyesterett etter at oppreisningsnormen for forsettlig drap endret seg i 2010. Når normeringsbeløpet i Rt. 2006 s. 61 ble fastsatt med bakgrunn i hva som var normert oppreisningsbeløp for forsettlig drap, og man i den avgjørelsen kom fram til at oppreisningsnivået for grovt uaktsomt drap måtte ligge lavere enn for forsettlig drap er det nærliggende å tro at det vil komme en endring i normeringen også for drap utført med grov uaktsomhet når en slik sak kommer for retten.¹⁵² Likevel må en inntil det foreligger en rettsavgjørelse som sier at normert oppreisningsbeløp til etterlatte for grovt uaktsomt drap har endret seg gå ut fra at oppreisningsnivået er kr. 75.000,-.

Den ovennevnte praksisen viser i tillegg at dersom det foreligger ”særlige forhold” kan retten fravike normeringsbeløpet og fastsette høyere eller lavere oppreisning. Dette medfører at dagens oppreisningsnivå ikke er absolutt og kan endre seg ettersom hvordan den aktuelle saken har utspilt seg. Tendensen er at oppreisningsnivået ved ”særlige forhold” blir satt vesentlig høyere, jf. de ovennevnte saker der normen for eksempel har vært kr. 120.000,- og oppreisningsbeløpet ved særlige forhold har blitt kr. 200.000,-. Om dette også blir tendensen i praksis fremover gjenstår å se. Det må imidlertid anses som nærliggende at tendensen vil fortsette. Dette da det kan se ut til at i de sakene der det foreligger ”særlige forhold” tilkjennes etterlatte en såpass høy oppreisningssum at summen er med på å vise hvor særlige og alvorlige forholdene i saken er. Dersom det foreligger ”særlige forhold” som tilsier et høyere oppreisningsbeløp, vil retten for drap utført med grov uaktsomhet kunne sette oppreisningsbeløpet høyere enn det som er normen for forsettlig drap, jf. rettspraksis.¹⁵³

¹⁵² Rt. 2006 s. 61 Premiss 21

¹⁵³ Rt. 2006 s. 61,premiss 22

5. IVARETAR PRAKSIS LOVGIVERS VILJE?

5.1 Samsvarer praksis med lovgivers vilje?

Med bakgrunn i det ovennevnte ser det ut til å være lovgivers vilje at retten skal fastsette og utvikle oppreisningsnivået til etterlatte i norsk rett. Rettspraksisen ovenfor viser at retten har fulgt opp lovgiverviljen, gjennom å vurdere hva oppreisningen skal ligge på, ut fra blant annet de momentene lovgiver ønsker at retten skal bygge sin vurdering på. I tillegg har oppreisningsnivået utviklet seg over tid og retten har fastsatt et oppreisningsbeløp i den enkelte sak ut fra det den finner rimelig. Med dette som utgangspunkt synes det likevel nødvendig å gå inn på noen nærmere angitte spørsmål nedenfor, omkring spørsmålet om lovgivers vilje egentlig blir fulgt i praksis som følge av normeringsordningen. Dette for med sikkerhet å kunne fastslå om normeringsordningen og det oppreisningsnivået vi har i dag samsvarer med lovgivers vilje.

5.2 Lovgivers vilje vs. Normering

5.2.1 Er normering i tråd med lovgivers vilje?

Vedrørende spørsmålet om normering av oppreisningsbeløp er i samsvar med lovgivers vilje er det flere momenter som trekker i begge retninger. Et moment som trekker i retning av at normering er en god ordning, som kan være i tråd med lovgivers vilje, er at et grunnleggende trekk ved det norske rettssystemet er likhet for loven. Dette betyr at et likt tilfelle skal behandles likt. Dette medfører at dersom man har en norm for oppreisning til etterlatte i henholdsvis saker der drapet utføres med forsett og en annen der drapet utføres med grov uaktsomhet så vil de etterlatte i saker med samme skyldgrad bli tilkjent lik oppreisning. Dette er imidlertid ikke alltid tilfelle, da normering som nevnt kan fravikes på grunnlag av "særlige grunner". Likevel betyr ikke dette nødvendigvis at retten fraviker prinsippet om likehet for loven da "særlige grunner" indikerer at det er spesielle forhold ved saken som gjør at den skiller seg ut og krever et høyere eller lavere oppreisningsnivå enn andre lignende saker.

Et moment som kan trekke i motsatt retning er at lovgiver gjennom lovteksten i skl. § 3-5(1) har uttalt at retten skal fastsette et oppreisningsbeløp som er rimelig i forhold til de krenkelsene etterlatte har opplevd som følge av drapet, og i den forbindelse kan man i utgangspunktet tenke seg at det vil være forskjeller i hvilke ettervirkninger drap vil få for den enkelte etterlatte. Samtidig har det i rettspraksis vært uttalt at etterlatte etter drap blir sittende med forholdsvis like følelser som savn, smerte o.l.¹⁵⁴ Etter mitt syn er det imidlertid vanskelig eller umulig å si konkret at etterlatte i en sak opplever og får de samme ettervirkningene som etterlatte i en annen sak. Lovgiver har ikke sagt noe konkret om akkurat dette, men ut fra ordlyden i skl. § 3-5(1) må det være nærliggende å kunne si at retten bør fastsette oppreisningen ut fra hva som anses som rimelig etter forholdene i den enkelte saken.

Hensynet til effektivitet, som også er et grunnleggende hensyn i norsk rett og dermed må anses å være lovgivers vilje, er også et hensyn som taler for normering. Normering av oppreisning vil i utgangspunktet medføre en hurtigere og besparende prosess både for de etterlatte og for rettssystemet da en lett kan fastslå oppreisningsbeløpet. Samtidig kan ordningen medføre at retten ikke ser alle aspektene ved saken og dermed ikke fastsetter en oppreisning som er rimelig i forhold til de krenkelsene etterlatte har opplevd. Dette må imidlertid anses å være motvirket gjennom at normering kan fravikes dersom det foreligger ”særlige grunner”, noe som medfører at retten til enhver tid vurderer om det foreligger slike ”særlige grunner” som kan gi grunnlag for å fravike normen.

Videre kan en kanskje si at dersom normering var lovgivers vilje, så burde lovgiver ha lovregulert en normering av oppreisningsbeløp. Til tross for dette må konklusjonen bli at normering ikke kan anses å være i strid med lovgivers vilje da dette ikke fremkommer av hverken lovtekst eller motiver at lovgiver ikke ønsker en normeringsordning, samt at lovgiver ikke har grepet inn og gjort noe for å stanse utviklingen i retning av normering i rettspraksis.

¹⁵⁴ Rt. 2010 s. 1203 premiss 44

5.2.2 "Særlige grunner" for å fravike normering

Spørsmålet her er om det er i tråd med lovgivers vilje at det skal "særlige grunner" til for å fravike normeringen. Her som i punktet ovenfor fremkommer det ikke noe av, hverken lovttekst eller motiver om at lovgivers vilje er at det skal "særlige grunner" til for å kunne fravike normering. Det som imidlertid må anses å være på det rene er at det er lovgivers vilje at normeringen skal kunne fravikes, jf. ordlyden i § 3-5(1) som sier at retten skal fastsette det oppreisningsbeløpet den finner rimelig etter å ha vektlagt de momentene bestemmelsen oppstiller. Dersom retten skulle kunne gjøre dette i praksis må det være rom for at oppreisningsbeløpet blir forskjellig fra sak til sak. Dette da det i noen saker foreligger forhold som tilsier at ettervirkningene av drapet for de etterlatte er større eller mindre enn i andre saker, slik at det må anses som rimelig at retten fastsetter et høyere eller lavere oppreisningsbeløp.

5.2.3 Forskjell i normeringsbeløpet for forsettlig - og grovt uaktsomt drap

Gjennomgangen av rettspraksis i kapittel fire ovenfor viser at det er forskjell i hvor stort oppreisningsbeløp etterlatte blir tilkjent i saker der barn er drept med henholdsvis forsett og grov uaktsomhet. Oppreisningen for drap utført med grov uaktsomhet er vesentlig lavere enn for drap utført med forsett. Spørsmålet er da om det er lovgivers vilje at det skal være forskjell i oppreisningsbeløpene ut fra skyldgrad.

Tidligere i denne fremstillingen har jeg vært inne på at det ser ut til at lovgiver har ment at det er forskjell i drap utført med forskjellig skyldgrad, jf. ordlyden i skl. § 3-5. Dette trekker i retning av at det i alle fall ikke er i strid med lovgiver vilje at det fastsettes forskjellig oppreisningsbeløp ut fra skyldgrad. Drap utført med forsett er en mer alvorlig forbrytelse med høyere strafferamme enn det som foreligger for drap utført med grov uaktsomhet. Dette trekker i retning av at oppreisningsnivået for forsettlig drap bør ligge noe høyere enn for drap utført med grov uaktsomhet.

5.2.4 Endringer i normeringsbeløpet

Rettspraksisen ovenfor viser at det tok 10 år før oppreisningsnormen til etterlatte foreldre som mister sitt barn som følge av forsettlig drap endret seg. Mens for grovt uaktsomt drap ble det fastsatt en norm i 2006 som så langt ikke har endret seg.

Man kan stille spørsmål ved om det er i tråd med lovgivers vilje at det skal gå såpass lang tid før retten vurderer om oppreisningsnormen er rimelig i forhold til det den er ment å dekke. Dette da lovgiver har lagt opp til at retten til enhver tid skal fastsette et oppreisningsbeløp som er ”rimelig” i forhold til de krenkelsene etterlatte påføres. Når utviklingen går såpass sent som den har gjort vil det kunne føre til at man kan få situasjoner der etterlatte ikke får det oppreisningsbeløpet som i realiteten er rimelig. Muligens kan ordningen med at normeringen kan fravikes dersom det foreligger ”særlige grunner” motvirke dette noe. Likevel mener jeg at det går for lang tid mellom justeringen av oppreisningsnormen. På bakgrunn av dette er det grunnlag for å diskutere om en burde ha en ordning der retten ved jevnere mellomrom evaluerer oppreisningsnormen. Eller om en eventuelt kan finne andre løsninger som bedre ivaretar både lovgivers vilje og de involverte partenes interesser. Samtidig må det ikke bli slik at oppreisningsnormen endrer seg for ofte da det både kan skape usikkerhet og også føre til at hele hensikten med normering bortfaller.

6. ER OPPREISNINGSNIVÅET I SAMSVAR MED SAMFUNNSUTVIKLINGEN

I dette kapitlet sees det på om oppreisningsnivået til etterlatte i saker der barn er drept er i takt med den øvrige samfunnsutviklingen.

Ettersom det ikke er mulig å ta med alle typer samfunnsutvikling som kan tenkes å ha påvirket oppreisningsnivået vil jeg fokusere på utviklingen omkring pengeverdi, fornærmede og etterlatte i straffeprosessen, oppreisningsnivået i andre land samt ekstraordinære hendelser. Bakgrunnen for det er nettopp disse faktorene jeg velger å se på er at det for utviklingen omkring pengeverdien og fornærmede og etterlatte har foregått en utvikling (som punktene nedenfor vil vise) i den perioden jeg har valgt å se på rettspraksis fra (siste 15 år). Andre lands praksis omkring oppreisning blir vurdert for å sammenligne oppreisningsnivået i andre land med oppreisningsnivået i Norge. Dette da det er naturlig at norsk rett sammenligner seg med andre lands rett. Ekstraordinære hendelser tas med fordi det, som nevnt innledningsvis i denne fremstillingen, kan være interessant å se på om ekstra ordinære hendelser kan tenkes å ha innvirkning på oppreisningsnivået til etterlatte.

I den videre fremstillingen vil de ulike samfunnsfaktorene bli gjennomgått hver for seg.

6.1 Pengeverdi

En samfunnsfaktor som kan tenkes å påvirke oppreisningsnivået til etterlatte er utviklingen i norsk pengeverdi. Dette fordi oppreisning utbetales som et pengebeløp.

Noen av de viktigste kildene til å måle utviklingen i pengeverdien er utviklingen i konsumprisindeksen og lønnsindeksen.

Konsumprisindeksen måler prisutviklingen på varer og tjenester ut fra basisåret 1998, og ved beregningen tar Statistisk sentralbyrå utgangspunkt i forbruket til en gjennomsnittsfamilie.¹⁵⁵ Konsumprisindeksen viser at velstanden i Norge har økt fra 1865

¹⁵⁵ <http://ndla.no/nb/node/26671>

da den lå på 2,0 og fram til i dag da den ligger på ca. 130 poeng.¹⁵⁶ Bare i tiden fra år 2000 og fram til i dag har den økt med hele 24,5 poeng.¹⁵⁷ Dette må kunne sies å være en vesentlig endring, som kanskje kan være en medvirkende årsak til oppjusteringen av oppreisningsnormen til etterlatte i saker der barn er drept med forsett. For drap utført med forsett ble oppreisningsnormen oppjustert med henholdsvis kr. 120.000,- i 2001 og kr. 200.000,- i 2010.

Lønnsindeksen viser hvordan lønnsnivået til ulike arbeidstakergrupper utvikler seg over tid.¹⁵⁸ Utviklingen i lønnsindeksen går i samme retning som konsumprisindeksen.¹⁵⁹ For eksempel har gjennomsnittslønnen økt fra kr. 243.800,- til kr. 435.200,- i tidsrommet 2001 til 2010.¹⁶⁰

Oppreisningsbeløpet til etterlatte etter forsettlig drap, i det tidsrommet jeg har valgt å se på rettspraksis fra, har i forhold til oppreisningsnormen som kom i 2001¹⁶¹ (kr. 120.000) steget med kr. 90.000,- (oppreisningsbeløpet var en samlet sum på kr. 60.000,-, altså 30.000,- til hver av foreldrene) i en avgjørelse¹⁶² og med kr. 20.000,- (oppreisningsbeløpet var kr. 100.000,-)¹⁶³ i en annen avgjørelse.¹⁶⁴ Videre har oppreisningsbeløpet steget med kr. 80.000,- fra normeringen i 2001, til ny normering i 2010¹⁶⁵ (kr. 200.000). For oppreisning til etterlatte for drap utført med grovt uaktsomhet er det vanskeligere å se den samme utviklingen i oppreisningsbeløpet som for forsettlig drap. Jeg har kun funnet to avgjørelser fra tiden før normering ble innført i det tidsrommet jeg har valgt å se på rettspraksis fra. Av den ene avgjørelsen kan det utledes en stigning i oppreisningsnivået på mellom kr. 7675,- og kr. 15.000,- fram til normering i 2006.¹⁶⁶ Dette da normeringsbeløpet i 2006 ble fastsatt til kr. 75.000,-, og oppreisningsbeløpene i den nevnte avgjørelsen var på henholdsvis kr. 67.375,- og kr. 60.000,-. Mens oppreisningsbeløpet i den andre avgjørelsen er det samme som det beløpet som

¹⁵⁶ <http://www.ssb.no/kpi/tab-01.html>

¹⁵⁷ <http://www.ssb.no/kpi/tab-01.html>

¹⁵⁸ <http://snl.no/1%C3%B8nnsindeks>

¹⁵⁹ <http://home.online.no/~jeppejul/Konsumprisindeksen.html>

¹⁶⁰ <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-191.html> og <http://www.ssb.no/vis/emner/06/05/lonnansatt/main.html>

¹⁶¹ Rt. 2001 s. 274

¹⁶² LB-1999-669

¹⁶³ Det fremkommer ikke av avgjørelsen om oppreisningsbeløpet ble tilkjent foreldrene som en samlet sum eller om de fikk 100.000 hver

¹⁶⁴ Rt. 1999 s. 1363

¹⁶⁵ Rt. 2010 s. 1203

¹⁶⁶ LA-1998-1576

fremkommer av normeringen, slik at en i den avgjørelsen ikke kan utlede ytterligere stigning i oppreisningsbeløpet enn det som fremkommer i den første avgjørelsen.¹⁶⁷ Etter innføringen av normering har ikke oppreisningsnormen for grovt uaktsomt drap vært justert, men som tidligere nevnt fremstår det som nærliggende at også dette beløpet vil stige.

Rettspraksis behandlet spørsmålet om utviklingen i pengeverdien skal få innvirkning på oppreisningsnivået så sent som i den tidligere omtalte Rt. 2010 s. 1203. Høyesterett kom her fram til at bl.a. utviklingen i pengeverdien måtte føre til en oppjustering av normen for oppreisning til alle grupper etterlatte. Når retten kom til dette resultatet viste den til normeringsbeløpet som fremkommer av Rt. 2001 s. 274, og fant at det var ni år siden avgjørelsen ble avsagt og at det i løpet av den tiden som var gått hadde foregått en utvikling i pengeverdien.¹⁶⁸ Dette sammen med flere andre momenter førte til at retten kom til at normen for oppreisning til etterlatte skulle oppjusteres til kr. 200.000,-.¹⁶⁹

Det ovennevnte viser at det har vært en utvikling både i pengeverdien og i oppreisningsnivået i det tidsrommet jeg har valgt å se på rettspraksis fra. Dette må i utgangspunktet bety at oppreisningsnivået samsvarer med utviklingen i pengeverdien.

Selv om oppreisningsnivået er i tråd med utviklingen i pengeverdien er det interessant å se på om oppreisningsbeløpet endrer seg, eller bør endre seg i takt med lønns – og prisindeksen. Spørsmålet om oppreisningsnivået til etterlatte burde indeksreguleres har vært oppe til vurdering i en avgjørelse i Eidsivating lagmannsrett.¹⁷⁰ Saken omhandlet oppreisningskrav som følge av at en gutt drepte en annen gutt med kniv på et ungdomshjem. På spørsmålet om normeringsbeløpet skulle indeksreguleres kom retten under dissens (5-2) fram til at normeringsbeløpet ikke bør indeksreguleres.¹⁷¹ Flertallets syn var basert på at det ikke følger av loven at slik regulering skal skje, samt at normeringsordningen taler mot at det skal foregå en slik løpende regulering i tråd med konsumprisindeksen.¹⁷² Mindretallet kom til motsatt resultat. Det uttales ikke noe annet om bakgrunnen for det, enn at mindretallet er enige i Eidsivating Lagmannsretts

¹⁶⁷ LH-2004-92073

¹⁶⁸ Premiss 46 og 47

¹⁶⁹ Premiss 49

¹⁷⁰ LE-2008-95754-2

¹⁷¹ Avsnitt fire før domsslutning

¹⁷² Avsnitt fire før domsslutning

avgjørelse om at oppreisningsbeløpet må indeksreguleres.¹⁷³ På bakgrunn av dette må man til tross for dissensen, så langt ikke spørsmålet kommer opp i en annen rettsavgjørelse og retten da kommer til motsatt resultat, gå ut fra at det etter gjeldene norsk rett ikke er adgang til å regulere oppreisningsbeløpet i takt med endringene i konsumprisindeksen. Til tross for at oppreisningsnivået i dag ikke reguleres i takt med konsumprisindeksen er det flere ting som taler for at en slik regulering er hensiktsmessig. Den øvre grensen for hvor mye som kan tilkjennes i voldsoffererstatning justeres hvert år i takt med lønnsveksten.¹⁷⁴ Oppreisningsnivået og voldsoffererstatningsnivået henger nært sammen, og det ville fremstå som naturlig om disse ble regulert på samme måte. En annen faktor som trekker i retning av at oppreisningsnivået burde endres i takt med lønns – og prisveksten er at en dag unngår at det går for lang tid mellom hver gang oppreisningsnivået justeres. For eksempel gikk det hele ti år før oppreisningsnormen etter forsettlig drap ble justert etter innføringen av normert oppreisning til etterlatte etter forsettlig drap i 2001.

Et annet interessant spørsmål i denne sammenhengen er om utviklingen i oppreisningsnivået i realiteten samsvarer med lønns – og prisveksten, og om noe av økningen i oppreisningsnivået kan skyldes denne veksten.

Dersom oppreisningsnivået for drap utført med forsett ikke samsvarer med lønns- og prisveksten, samsvarer heller ikke oppreisningsnivået for drap utført med grov uaktsomhet med denne veksten. Dette fordi oppreisningsnormen for drap utført med grov uaktsomt utvikler seg i takt med eller som en følge av oppreisningsnormen for drap utført med forsett. Som følge av dette er det naturlig i det følgende å ta utgangspunkt i oppreisningsnivået for drap utført med forsett.

Oppreisningsbeløpet til etterlatte er i dag på kr. 200.000,-. Mens gjennomsnittslønnen for alle ansatte i følge statistisk sentralbyrå i 2010 var på kr. 435.000,-. Til tross for at oppreisning som nevnt har en symbolsk verdi og ikke er ment å skulle erstatte det menneskelivet som har gått tapt fremstår det som noe merkelig at oppreisningsnivået er på under halvparten av en gjennomsnittlig årslønn. Spesielt med tanke på at drap er den mest alvorlige forbrytelsen vi har i Norge, og at oppreisningsnivået som tidligere nevnt er en måte for samfunnet både å reagere på handlingen og også å vise hvor alvorlige

¹⁷³ Avsnitt tre før domsslutning

¹⁷⁴ Se punkt 2.5.3 ovenfor

krenkelsene som påføres etterlatte er. Et drap medfører store påkjenninger for etterlatte og drapssaker blir ofte omfattende behandlet av media, kanskje spesielt i de tilfellene der et barn er drept. Kanskje skyldes dette at slike drap kan oppfattes som enda mer grusomme enn andre drap da det ikke er naturlig at barn dør før foreldrene sine, spesielt ikke på en slik måte, samt at et barn så vidt har kommet i gang med livet sitt. Det er derfor naturlig å tenke seg at for folk flest vil et oppreisningsbeløp på kr. 200.000,- høres veldig lite ut. I denne sammenhengen kan det også om prisnivået nevnes at de fleste nye biler har en pris på rundt kr. 400.000,-. Også denne summen er dobbelt så høy som oppreisningsnormen på kr. 200.000,-. I forhold til hendelsen oppreisningen skal kompensere for, drapet, blir oppreisningsbeløpet i sammenligning med lønns – og prisnivået nærmest bagatellmessig, noe som kan føre til at oppreisningen mister mye av sin funksjon og heller blir gjenstand for folks misbilligelse. Den store forskjellen mellom oppreisningsnivået på den ene siden og lønns – og prisnivået på den andre siden indikerer både at oppreisningsnivået ikke samsvarer med lønns- og prisveksten, samt at dersom økningen i oppreisningsnivået til etterlatte etter år 2000 skulle skyldes lønns – og prisveksten måtte økningen oppreisningsnivået vært vesentlig høyere. Dette fordi det i realiteten, hvis en ser på beløpene isolert sett, ikke kan anses å være en økning i oppreisningsnivået ut fra lønns – og prisveksten. For eksempel var gjennomsnittslønnen i 2001 var på kr. 243.000,- mens oppreisningsnormen var på kr. 120.000,- og i 2010 var gjennomsnittslønnen 435.000,- mens oppreisningsnormen er på kr. 200.000,-.

Konklusjonen må etter dette bli at oppreisningsnivået samsvarer med utviklingen i pengeverdien, som følge av at både pengeverdien og oppreisningsnivået har hatt en vesentlig stigning i det tidsrommet jeg har valgt å se på. Likevel kan ikke oppreisningsnivået anses å samsvare med den norske lønns- og prisveksten.

6.2 Utviklingen omkring fornærmede og etterlatte

Omkring fornærmede og etterlattes situasjon har det skjedd en utvikling, spesielt i tiden mellom første gang oppreisning ble normert i 2001 og fram til i dag. Det interessante i denne sammenhengen er om utviklingen omkring fornærmede og etterlatte kan sees igjen i økningen i oppreisningsnivået til etterlatte.

I dette punktet vises det først hvordan utviklingen omkring fornærmede og etterlatte har vært i det tidsrommet jeg har valgt å se på rettspraksis fra. Deretter sees det på om økningen i oppreisningsbeløpet har noen sammenheng med denne utviklingen.

Tidligere gikk fornærmedes rolle i saken ut på å være vitne, og de hadde samme rettigheter som vitner for øvrig.¹⁷⁵ Nå har imidlertid fornærmede fått egne prosessuelle rettigheter som knytter seg opp til å være fornærmet. Heller ikke etterlatte hadde noen stor rolle, jf. at etterlatte hadde få anerkjente rettigheter. I likhet med fornærmede har også etterlatte nå fått prosessuelle rettigheter som knytter seg opp til det å være etterlatt. Omkring fornærmede og etterlattes rolle i rettssystemet sees det hen til den rollen de har hatt i nyere tid.

Både den som har vært utsatt for en straffbar handling (fornærmede) og etterlatte har en betydelig og legitim interesse i straffesaken.¹⁷⁶ Bl.a. i å få saken oppklart, og for mange etterlatte vil det være vel så viktig som at gjerningsmannen blir tatt at hendelsesforløpet blir klarlagt i detalj.¹⁷⁷ Utvalget fant at mange fornærmede opplevde møtet med rettssystemet som lite tilfredsstillende, og opplevde møtet som en tilleggsbelastning.¹⁷⁸ Samt at dersom ikke fornærmedes interesser ble styrket kunne rettsvesenet komme i utakt med folks rettsoppfatninger og det ville igjen kunne føre til en svekkelse av tilliten til rettssystemet.¹⁷⁹ Det samme må til en viss grad kunne sies å gjelde etterlatte da det vil kunne virke urimelig på folk flest dersom etterlatte ble oversett når fornærmedes rettigheter styrkes. Dette fordi det er en nær sammenheng mellom disse to gruppene. I følge utvalget kunne utakten mellom folks rettsoppfatninger og fornærmedes rolle avhjelpes gjennom innførsel av grunnleggende rettigheter som bl.a. innsyn i saksdokumentene, varsel om og tilstedeværelse i retten etc.¹⁸⁰ For etterlatte kom utvalget til at det var økt og bedre informasjon som var nøkkelpunktene.¹⁸¹

¹⁷⁵ NOU 2006:10 første avsnitt s. 17

¹⁷⁶ NOU-2006-10 første avsnitt s. 17 og punkt 8.6 s. 128-129

¹⁷⁷ NOU 2006:10 siste avsnitt s. 114

¹⁷⁸ NOU 2006:10 sjetten avsnitt s. 17

¹⁷⁹ NOU 2006:10 sjuende avsnitt s. 17

¹⁸⁰ NOU 2006:10 åttende avsnitt s. 17

¹⁸¹ NOU 2006:10 første avsnitt s. 130

I korte trekk går de nye rettighetene til fornærmede og etterlatte samlet sett (etter lovendringen i 2004¹⁸² og 2008¹⁸³) i hovedsak ut på: Økt adgang til å være til stede under saken, økt tilgang på informasjon om for eksempel når saken berammes, innsyn i sakens dokumenter, rett til bistandsadvokat og fornærmede eller etterlatte med bistandsadvokat gis utvidede rettigheter etc. Det går ikke nærmere inn på de enkelte rettighetene her da det kun er ment å gi et bilde på at det har foregått en utvikling omkring fornærmede og etterlatte i norsk straffeprosess.

Oppreisningsnivået er som tidligere nevnt en måte for samfunnet å vise hvor alvorlig krenkelsene etterlatte påføres som følge av at et barn blir drept er.¹⁸⁴ Når det har skjedd en utvikling omkring fornærmede og etterlattes rettigheter under saken kan man stille seg spørsmålet om utviklingen ikke også burde føre til at oppreisningsnivået til etterlatte øker (det går ikke inn på oppreisningsnivået til fornærmede). Dette da utviklingen i oppreisningsnivået til etterlatte må anses å ha nær sammenheng med utviklingen av fornærmede og etterlattes rettigheter. Rettspraksisen som er gjennomgått i kapittel fire viser imidlertid at selv om retten tar hensyn til etterlattes situasjonen er det ingenting som konkret tilsier at retten har tatt hensyn til utviklingen omkring fornærmede og etterlattes rettigheter ved fastsettelsen av oppreisningsnivået. Likevel finnes det utviklingstrekk i rettspraksis som muligens kan sees på som et resultat av den økte fokuseringen på fornærmede og etterlatte, nemlig normeringsordningen. Dersom det hadde vært få eller nærmest ingen oppreisningskrav fra etterlatte ville en normeringsordning mistet mye av sin hensikt.

Oppreisningsnivået for forsettlig drap har stått stille i tiden mellom 2001 og 2010. Oppreisningsnivået for grovt uaktsomt drap har ikke endret seg noe siden normeringen i 2006. Dette indikerer at oppreisningsnivået ikke har utviklet seg i takt med at fornærmede og etterlatte har fått styrket sin stilling gjennom økte rettigheter.

Som følge av at oppreisningsnivåene har stått stille i henholdsvis tiden mellom 2001 og 2010 og fra 2006 til i dag, er det grunn til å lure på om oppreisningsnivået i tidsrommet 2001 - 2010 i realiteten har vært for lavt i forhold til utviklingen omkring fornærmede og

¹⁸² Lov av 2.juli 2004 nr. 61

¹⁸³ Lov av 3.juli 2008 nr. 5

¹⁸⁴ LF-1999-529 niende avsnitt før domsslutning

etterlatte, og dermed ikke i tråd med samfunnsutviklingen. Spørsmålet som oppreisningsnivået til etterlatte etter forsettlig drap skulle endres har vært oppe til vurdering i rettspraksis etter normeringen i 2001 jf. Rt. 2002 s. 481. Men retten kom i denne saken til at det ikke forelå grunnlag for å endre det generelle oppreisningsnivået som fulgte av normeringen.¹⁸⁵ I utgangspunktet trekker dette sammen med det faktum at retten ikke oppjusterte oppreisningsnivået til etterlatte før i 2010, i retning av at oppreisningsnivået til etterlatte i tidsrommet 2001-2010 var for lavt. Likevel kan ikke rettens manglende vilje til å endre oppreisningsnivået i 2002 sees på som et uttrykk for at retten ikke tar hensyn til utviklingen omkring fornærmede og etterlatte jf. at lovendringene først kom i 2004 og 2008.

Deretter kan man stille spørsmålet om oppreisningsnivået som følger av normeringen i 2010 (forsettlig drap) er i tråd med utviklingen omkring fornærmede og etterlatte eller om det i realiteten kun er en direkte konsekvens av utviklingen i pengeverdien. Når retten oppjusterte oppreisningsbeløpet til etterlatte Rt. 2010 s. 1203 fremkommer det at oppjusteringen skjedde som følge av utviklingen i pengeverdien, standardnivået i voldsoffererstatningen, at forarbeidene taler for utmålingen skal ligge nær alminnelig erstatningsrett og en avgjørelse i erstatningsnemda.¹⁸⁶ Retten uttaler ikke noe konkret om at den bygger sin avgjørelse på utviklingen omkring fornærmede og etterlattes styrkede stilling i straffeprosessen. Selv om saken fra erstatningsnemda gjelder etterlatte og det i den saken gis høyre oppreisning enn standarden etter 2001 avgjørelsen finner jeg ikke at det er grunnlag nok til å si at retten har tatt hensyn til utviklingen omkring fornærmede og etterlatte i 2010 avgjørelsen. Hvis retten hadde valgt å fokusere nærmere på utviklingen omkring fornærmede og etterlattes stilling ville det muligens kunne medført at standarden for oppreisning til etterlatte ble ytterligere økt.

Konklusjonen må etter dette bli at utviklingen omkring fornærmede og etterlattes rettigheter i likhet med lønns – og prisveksten i punktet ovenfor ikke kan sees igjen i økningen i oppreisningsnivået til etterlatte. I grunnen må dette anses som merkelig da det ville fremstå som naturlig at utviklingen av fornærmede og etterlattes rettigheter fikk betydning for oppreisningsnivået til etterlatte. Dette fordi det som nevnt er en nær

¹⁸⁵ Nest siste avsnitt side 486

¹⁸⁶ Premiss 47 og 48

sammenheng mellom utviklingen av rettighetene og synet på fornærmede og etterlatte generelt på den ene siden og oppreisningsnivået på den andre siden.

6.3 Andre lands oppreisningsnivå

Det må anses som nærliggende at oppreisningsnivået i andre land vil kunne ha påvirkningskraft overfor hvilket oppreisningsnivå vi har i Norge. I tillegg fremstår det som naturlig at det norske oppreisningsnivået er noenlunde i samsvar med land vi kan sammenligne oss med, som for eksempel våre naboland.

Det ville blitt for omfattende å ta for seg oppreisningsnivået i alle land Norge kan sammenligne seg med i denne fremstillingen. Jeg velger derfor å se på hvordan oppreisningsnivået til etterlatte er i Danmark og Sverige, og om deres oppreisningsnivå samsvarer med oppreisningsnivået i Norge.

Både Sverige og Danmark har regler som tilsvarer den norske skl. § 3-5. I dansk rett finnes bestemmelsen om oppreisning for ikke-økonomisk tap (godtgjørelse) i den danske loven om erstatningsansvar¹⁸⁷ (EAL) § 26 om tort,¹⁸⁸ men slik godtgjørelse spesielt til etterlatte er hjemlet i EAL § 26 a som stiller de samme vilkårene for godtgjørelse som skl. § 3-5. Videre skal det særlig legges vekt på karakteren av den skadevoldende handling og den krenkelsen handlingen må antas å ha påført de etterlatte ved spørsmålet om det skal gis godtgjørelse og hvilket nivå godtgjørelsen skal ligge på jf. EAL § 26 a(2).

Oppreisningsbeløpet for ikke-økonomiske skader blir i dansk rett, i motsetning til norsk rett, fastsatt etter en individuell vurdering basert på de faktiske tapene, men ordningen har likevel ikke forhindret at man i dansk rett har utarbeidet utmålingsregler som inneholder elementer av standardisering.¹⁸⁹ Noe som også vises i en dansk rettsavgjørelse¹⁹⁰, som omhandlet en situasjon der en mann ble slått i hjel mens hans kone var til stede og retten kom fram til at konen oppfylte kravene for å få rett til oppreisning. I avgjørelsen ble det opplyst at det følger av forarbeidene til EAL at det på dette området er forutsatt at standarden for oppreisning i tilfeller der drapet er begått forsettlig er på DKK 100.000,-, og at der drapet utføres med grov uaktsomhet vil oppreisningsbeløpet ligge noe lavere.

¹⁸⁷ Dansk lov om erstatningsansvar nr. 228 av 23.mai 1984

¹⁸⁸ NOU 2011:16 punkt 2.3.5.6

¹⁸⁹ NOU 2011: 16 punkt 2.3.3

¹⁹⁰ KEN nr 10129 av 22.02.2008

Det har ikke lyktes meg å finne et eksempel fra dansk rett der foreldre har blitt tilkjent oppreisning som følge av at deres barn har blitt forsettlig eller grovt uaktsomt drept, men i en sak¹⁹¹ der et ektepar ble overfalt i sitt hjem og mannen etter hvert ble drept, ble konen tilkjent oppreisning på DKK 75.000,-. Beløpet ble i følge den nevnte avgjørelsen fastsatt med utgangspunkt i at det ved forsett fastsettes en oppreisning på DKK 100.000, men at det for grov uaktsomhet skal fastsettes et noe lavere beløp.

I Sverige finnes bestemmelsen som tilsvarende den norske skl. § 3-5 i svenske Skadeståndslagen¹⁹² kapittel 5 § 2 som bl.a. i bestemmelsens første ledd tredje punkt hjemler kostnader som følge av for eksempel sjokket over dødsfallet.¹⁹³ Erstatningen for ikke-økonomiske tap blir etter den svenske skadeerstatningsretten utbetalt i form av et ”sjablongbeløp”, som vil si et standardbeløp.¹⁹⁴ I en svensk avgjørelse¹⁹⁵, som omhandlet hvor stort beløp det skulle tilkjennes som oppreisning for ikke-økonomiske tap til barn etter at de ble psykisk syke, fikk sjokk og ble sykemeldte som følge av et drap, ble det slått fast at sjablongbeløpet for ikke-økonomisk skade bør ligge på SEK 50.000,-. I en annen svensk avgjørelse¹⁹⁶, som omhandlet situasjonen der nærstående (herunder også foreldrene) krevde oppreisning som følge av psykiske lidelser i etterkant av at deres barn var blitt voldtatt og drept, ble Tingrettens dom stadfestet og oppreisningsbeløpene satt til SEK 75.000,- for tre av de nærstående og for den fjerde, barnets far, SEK 50.000,-. Faren fikk et lavere beløp pga. at han ikke bodde sammen med barnet, hadde mindre kontakt og dermed ble ansett å være mindre berørt enn de andre nærstående.

Det ser etter dette ut til at våre to naboland, i likhet med Norge, har en slags form for normeringsordning slik at utviklingen i retning av normerte standarder for oppreisning til etterlatte er i tråd med utviklingen i våre naboland. Oppreisningsnivået i Sverige og Danmark er noe lavere enn oppreisningsnivået i Norge. Dette medfører at det ikke er helt samsvar mellom Norge og nabolandene omkring hvor mye som tilkjennes i oppreisning. Men Norge har i alle fall ikke et lavere oppreisningsnivå enn nabolandene og det kan tenkes at Norge er et foregangsland i så måte, slik at det også i Sverige og Danmark vil komme en utvikling på dette området. Dette er det imidlertid vanskelig å si noe om før det

¹⁹¹ KEN nr. 9639 av 30.03.2010

¹⁹² Svensk Skadeståndslag nr. 207 1972

¹⁹³ NOU 2011:16 tredje avsnitt punkt 2.4

¹⁹⁴ NOU 2011: 16 niende avsnitt punkt 2.4

¹⁹⁵ NJA 2004 s. 26

¹⁹⁶ RH 2009 s. 77

eventuelt foreligger lovgivning eller rettspraksis i våre naboland som endrer oppreisningsnivået. Etter å ha sett at utviklingen i pengeverdien innvirker på oppreisningsnivået til etterlatte er det naturlig å se på om andre faktorer kan ha vært med på å påvirke oppreisningsnivået. Herunder om utviklingen og forandringen av etterlattes og fornærmedes stilling i straffeprosessen kan ha hatt innvirkning på oppreisningsnivået.

6.4 Ekstraordinære hendelser

En annen samfunnsfaktor som kan tenkes å påvirke oppreisningsnivået til etterlatte er ekstraordinære hendelser som for eksempel terrorhandlingene 22. juli 2011. I norsk rett har det ikke vært lignende saker. Dette medfører at denne drøftelsen vil bære preg av å være en de lege ferenda drøftelse om 22. juli tragedien vil få innvirkning på oppreisningsnivået. I den videre fremstillingen vil det bli fokusert på Utøya. Dette fordi det var mange ungdommer som mistet livet der, noe som medfører at hendelsen er interessant i forhold til oppreisningsnivået til etterlatte i saker der mindreårige er drept.

Hendelsene på Utøya har blitt og blir fortsatt omfattende dekket av media ettersom det er en svært alvorlig hendelse som rammer folk i hele Norge. Både fordi ungdommene som ble skadet og drept på Utøya kom fra alle landets fylker, men også fordi angrepet kan sees på som et angrep på det norske folk som gruppe. I tillegg kom angrepet som et sjokk på den norske befolkningen, da vi ikke har hatt noen lignende hendelser før.

I rettspraksis har omfattende mediadekning vært et moment som i noen saker har vært tillagt vekt ved tilkjennelse av økt oppreisning som følge av ”særlige grunner”,¹⁹⁷ mens i andre saker har retten kommet til at omfattende mediadekning ikke kan gi grunnlag for høyere oppreisning.¹⁹⁸ Dette skulle tilsi at den omfattende mediadekningen kan tenkes å være en medvirkende faktor til at retten finner at det foreligger ”særlige grunner”, men at det ikke nødvendigvis trenger å være det.

Det faktum at vi i Norge ikke har hatt slike ekstraordinære hendelser før er et moment som i seg selv kan tale for at hendelsen vil få innvirkning på oppreisningsnivået, eller at hendelsen i all fall fører til at retten diskuterer om slike hendelser skal få en innvirkning.

¹⁹⁷Bl.a. LB-2003-21128 sjetten avsnitt før domsslutning

¹⁹⁸Bl.a. LF-2003-16764 femte avsnitt før domsslutning

Samtidig må man på bakgrunn av den ovennevnte rettspraksisen omkring hva som ligger i ”særlige grunner” kunne utlede at hendelsene på Utøya er såpass spesielle at de må kunne anses å falle inn under det som dekkes av ”særlige grunner”.

Bortsett fra ”særlige grunner” som grunnlag for høyere oppreisning til etterlatte etter Utøya saken fremstår det som vanskelig å si om oppreisningsnormen vil endres som følge av denne saken. Et moment som trekker i retning av at den ikke vil endre seg er at oppreisningsnormen til etterlatte som følge av forsettlig drap nylig ble oppjustert i Rt. 2010 s. 1203, og det har kanskje gått for kort tid til at en ny oppjustering er hensiktsmessig. Dersom oppreisningsnormen blir justert for ofte vil det kunne føre til at normeringsordningen mister sin hensikt. I motsatt retning trekker det momentet at vi i Norge ikke har hatt saker av denne typen før, slik at det fremstår som naturlig at det vil komme en debatt om slike hendelser skal få innvirkning på oppreisningsnivået. I tillegg til at saken er såpass alvorlig at hensynene bak oppreisningsordningen, som bl.a. er å kompensere for de lidelsene etterlatte opplever og å vise hvor alvorlig hendelsen er både i seg selv, for de etterlatte og i denne sammenhengen også for Norge som land, trekke i retning av at oppreisningsnivået må oppjusteres. En oppjustering av oppreisningsnivået vil muligens også være et ”krav” fra folket, da hendelsen er såpass ufattelig at kr. 200.000,- kanskje vil oppfattes som lite i forhold til det som har skjedd og konsekvensene hendelsene har fått både for etterlatte og det norske folk generelt.

Et annet nærliggende spørsmål er hvem som i realiteten må betale oppreisningsbeløpene etter ekstraordinære hendelser. I Utøya saken vil det etter all sannsynlighet dreie seg om nokså mange oppreisningskrav fra etterlatte så vel som fornærmede. Bare de etterlatte foreldrene til de drepte ungdommene vil potensielt kunne utgjøre 138 personer. Som igjen etter dagens oppreisningsnorm for forsettlig drap vil kunne bli tilkjent i all fall kr. 27.600.000,- til sammen i oppreisning dersom de kun skulle blitt tilkjent normeringsbeløpet. Dette utgjør en betydelig sum, og dersom retten finner at det er grunnlag for å tilkjenne ytterligere oppreisning som følge av ”særlige grunner” eller finner at oppreisningsnormen må endres vil summen kunne bli vesentlig høyere. I utgangspunktet er det som nevnt gjerningsmannen som hefter for oppreisningskravet. Men i realiteten vil et oppreisningskrav, særlig av denne dimensjonen, i første runde bli dekket av voldsoffererstatningen med inntil 40 G per oppreisningskrav. Når det er tale om oppreisningsbeløp i denne størrelsesordenen må det regnes som usannsynlig at

gjerningsmannen noensinne vil klare å gjøre opp for seg selv om voldsoffererstatningen går til regress mot han. I utgangspunktet kan dette tale mot formålet med oppreisning. Dette da oppreisningens hovedoppgave i dag er å kompensere for de krenkelsene etterlatte påføres. Etterlatte får kompensasjon gjennom voldsoffererstatningen, men i realiteten oppleves det muligens ikke som en kompensasjon fra gjerningsmannen. Snarere en kompensasjon fra samfunnet. Det synes likevel umulig å ikke dekke oppreisningskravene gjennom voldsoffererstatningen, ettersom det kan medføre at etterlatte ikke får utbetalt oppreisningsbeløpet i det hele tatt.

I tilknytning til det ovennevnte om at voldsoffererstatningen kan dekke inntil 40 G, finner jeg det nødvendig å opplyse om at Justis – og politidepartementet 7. 12. 2011 sendte et forslag til endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven ut på høring.¹⁹⁹ De foreslåtte endringene har sin bakgrunn i terrorhandlingene 22.juli 2011.²⁰⁰ I Høringsnotatet foreslås det noen endringer i fornærmede og etterlattes rettigheter bl.a. at retten til å være til stede under saken kan oppfylles gjennom at fornærmede og etterlatte overværer saken via fjernmøte,²⁰¹ samt hvordan Kontoret for voldsoffererstatning skal klare å ta unna det økte sakstilfanget gjennom for eksempel økte bevilgninger og tiltak for å styrke saksbehandlingskapasiteten.²⁰² Det som imidlertid er mest interessant i forbindelse med oppreisningsnivået til etterlatte er at taket på hvor mye voldsoffererstatningen kan dekke i hvert enkelt skadetilfelle (herunder også oppreisning til etterlatte som følge av drap) foreslås økt til 60 G.²⁰³ Et forslag om en slik økning kan trekke i retning av at kanskje også oppreisningsnivået vil øke. Dette fordi den foreslåtte økningen i hvor mye som kan dekkes av voldsoffererstatningen indikerer at det vil kunne komme erstatnings og oppreisningskrav som vil kunne overstige den nåværende grensen på 40 G.

Det foreslås videre at den foreslåtte økningen i hvor mye som kan tilkjennes i voldsoffererstatning skal gis tilbakevirkende kraft fra og med 1.januar. 2011.²⁰⁴ I første runde kan det virke urettferdig at lovendringen bare skal ha tilbakevirkende kraft fra og

¹⁹⁹Høring – behandling av sivile krav etter terrorhandlingene 22.juli 2011. Forslag til enkelte endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven. Sendt ut på høring av Justis- og politidepartementets 7. desember 2011. Høringsfrist 18. januar 2012(heretter betegnet som Høringsnotatet)

²⁰⁰ Høringsnotatet første avsnitt side 2

²⁰¹ Høringsnotatet andre avsnitt side 3

²⁰² Høringsnotatet side 5-7

²⁰³ Høringsnotatet fjerde avsnitt side 14

²⁰⁴ Høringsnotatet femte avsnitt side 14

med 1. januar 2011, og ikke gjelde for tidligere saker. Men dersom en, som følge av den foreslåtte lovendringen, skulle behandlet alle tidligere saker på nytt ville det kunne føre til at det tar mange år å få ferdigbehandlet alle kravene. I tillegg ville det kunne medføre usikkerhet både for etterlatte, fornærmede og gjerningsmennene at gamle saker, som er avgjort og erstatning/oppreisning er utbetalt, måtte gås gjennom på nytt. I denne sammenhengen vil det også være et spørsmål om det i det hele tatt har vært saker før, der det ville fått betydning dersom den øvre grensen var 60 G og ikke 40 G. I Høringsnotatet fremkommer det at det i all fall ikke har vært noen slike saker i tiden mellom 1. januar 2011 og 22. juli 2011.²⁰⁵

Konklusjonen må etter dette bli at det er usikkert om ekstraordinære hendelser får innvirkning på oppreisningsnivået til etterlatte. Likevel vil hendelsene iallfall kunne gi grunnlag for økt oppreisning som følge av ”særlige grunner”. Samt at oppreisning, så lenge oppreisningen ikke overstiger 40 G per person, dekkes av voldsoffererstatningen. Eventuelt 60 G, avhengig av om den foreslåtte endringen av beløpsgrensen i voldsoffererstatningsloven blir vedtatt.

6.5 Samsvarer oppreisningsnivået med samfunnsutviklingen?

De ovennevnte punktene viser at den oppjusteringen i oppreisningsnivået til etterlatte som har foregått etter år 2000 i hovedsak har sitt utspring i endringer i pengeverdien.

Oppreisningsnivået i våre naboland er som nevnt lavere enn den norske oppreisningsnormen for forsettlig drap. Danmark og Sveriges oppreisningsnorm samsvarer med den tidligere oppreisningsnormen for forsettlig drap som fulgte av Rt. 2001 s. 274 og dagens oppreisningsnorm for grovt uaktsomt drap som følger av Rt. 2006 s. 61. Oppreisningsnormen for grovt uaktsomt drap vil imidlertid som tidligere nevnt sannsynligvis øke som følge av at oppreisningsnormen for forsettlig drap har økt. På bakgrunn av det ovennevnte samsvarer ikke oppreisningsnivået i Norge med oppreisningsnivået i våre naboland.

²⁰⁵ Høringsnotatet sjetten avsnitt side 14

Videre fremstår det som uklart om ekstraordinære hendelser kommer til å påvirke oppreisningsnivået.

Samlet sett må konklusjonen bli at oppreisningsnivået til etterlatte ikke kan anses å samsvare med den øvrige samfunnsutviklingen.

7. GRUNNLAG FOR ENDRINGER I OPPREISNINGSNIVÅET?

I dette kapittelet er spørsmålet om drøftelsene ovenfor gir grunnlag for å endre oppreisningsnivået til etterlatte.

Denne fremstillingen viser at rettspraksis har fulgt lovgivers vilje ved fastsettelsen av oppreisningsnivået til etterlatte. Dette vil derfor som utgangspunkt ikke gi grunnlag for å endre oppreisningsnormen. Drøftelsene i kapittel 5 viser imidlertid at det er flere aspekter ved dagens ordning det er grunnlag for å stille spørsmålstegn ved. bl.a. ordningen med normering og at det går hele ti år før normeringsbeløpet for forsettlig drap blir justert, mens normeringsbeløpet for grovt uaktsomt drap ennå ikke er justert etter at normering ble innført. Etter mitt syn er det i forhold til spørsmålet om lovgivers vilje er fulgt i praksis egentlig ikke spørsmål om grunnlag for å endre oppreisningsbeløpet til etterlatte, men heller om dagens ordning er den mest hensiktsmessige for alle involverte parter. Ettersom spørsmålet i denne oppgaven går mer direkte på om oppreisningsnivået bør endres eller ikke, går jeg ikke nærmere inn på om dagens ordning er den mest hensiktsmessige eller ikke. Jeg vil imidlertid påpeke at det er grunnlag for å se nærmere på dagens ordning og eventuelt endre noe på praksisen rundt fastsettelsen av oppreisningsnivået. For eksempel hvor lang tid det skal gå mellom hver gang oppreisningsnivået justeres.

Videre finner jeg at oppreisningsnivået ikke er i fullstendig samsvar med samfunnsutviklingen. Noe som i utgangspunktet innebærer at det er grunnlag for å endre oppreisningsnivået, slik at oppreisningsnivået samsvarer mer med utviklingen i resten av samfunnet.

Det fremstår da som nærliggende å spørre seg om en endring i form av en ytterligere oppjustering av oppreisningsnivået er den rette veien å gå, eller om oppreisning har en såpass symbolsk funksjon at dette er lite hensiktsmessig. Samt hvilket nivå oppreisning til etterlatte egentlig bør ligge på for å kunne samsvare med samfunnsutviklingen.

Meningen med oppreisning er ikke å ”betale” for det menneskelivet som har gått tapt, men å gi en kompensasjon for de krenkelsene etterlatte påføres. Etterlatte skal få ”noe” tilbake for de lidelsene som påføres dem. Dette kan i utgangspunktet kanskje sees på som en

symbolsk handling, men i realiteten må en kunne se det slik at oppreisningen faktisk skal dekke de ikke-økonomiske følgene drapet har for de etterlatte. Høyesterett har for eksempel i Rt. 2010 s. 1203 vært inne på at det er de samme subjektive krenkelsene alle etterlatte opplever når noen av deres nærstående blir drept. Dette må også gjelde over tid. Det er ikke mindre vondt for foreldre å miste et barn som følge av drap i 2010 enn det var i 1995. Når det er de samme og ikke ytterligere krenkelser det skal kompenseres for taler det i utgangspunktet for at oppreisningsnivået ikke bør heves. Likevel mener jeg at oppreisningsbeløpet bør oppjusteres som følge av endringene i samfunnet. For eksempel har pengeverdien endret seg over tid, slik at for eksempel kr. 100.000,- i 1995 ikke kan anses å være like mye verd i 2010 ettersom pengeverdien stiger eller synker. Og synet på fornærmede og etterlatte har endret seg radikalt, fra å være nærmest ”ikke deltagende” i prosessen til i dag å ha fått mange rettigheter under saken. For at folket skal ha tiltro til rettssystemet og en rettferdig behandling er det viktig at oppreisningsnivået er i tråd med den øvrige samfunnsutviklingen, samt folks oppfatning av hva som er et ”rimelig” oppreisningsbeløp. Dersom det ikke er samsvar mellom disse tingene vil også mye av hensikten med oppreisning, som jo bl.a. er å vise hvor alvorlig drapet er både i seg selv og alvorlige følgende drapet får for etterlatte, bortfalle. Dette kan føre til at folk oppfatter oppreisningsbeløpet som for lavt i forhold til at oppreisningen er ment å kompensere for krenkelsene etterlatte påføres som følge av et drap, noe som igjen medfører at folks tillit til rettssystemet svekkes.

For meg fremstår det som vanskelig å svare på hvilket nivå oppreisningen bør ligge på. Imidlertid ser jeg for meg at beløpet bør være betydelig ettersom drap er den alvorligste forbrytelsen i Norge, samt at en kan tenke seg at opplevelsen ved å miste et barn som følge av at det blir drept må være ufattelig grusom og kan utløse mange plager både av psykisk og fysisk art. For eksempel kan man tenke seg at dersom, som i noen av de ovennevnte sakene, drapet blir utført i familiens hjem vil det for mange være vanskelig eller nærmest umulig å flytte tilbake dit på grunn av følelsesmessige belastninger. De vil da trenge et nytt sted å bo og i så måte kommer man ikke langt med for eksempel kr. 200.000,-. Å skaffe et nytt sted å bo, istedenfor å bli huset der drapet skjedde, må enten det er snakk om å kjøpe eller leie anses som noe som kan gjøre drapet mindre følelig for etterlatte. Dette medfører at oppreisningsbeløpet i all fall må kunne være med på å dekke

utgiftene ved fremskaffelsen av et nytt sted å bo, jf. forarbeidene.²⁰⁶ Rettspraksis taler også om at oppreisning for forsettlig drap må være et betydelig beløp, som følge av at drap er den alvorligste forbrytelsen vi har i Norge.²⁰⁷ Som tidligere nevnt vil oppreisningsnormen for grovt uaktsomt drap være noe lavere enn for forsettlig drap. Ut fra eksempelet ovenfor om fremskaffelse av en ny bolig kan det tenkes at et “betydelig beløp” i all fall må kunne anses å ligge på en million kroner når det er tale om oppreisning til etterlatte, som følge av forsettlig drap. Men dersom gjerningsmannen ble idømt å betale såpass høye oppreisningsbeløp ville det sammen med en lang fengselsstraff kunne gjøre det vanskelig for han å gjøre opp for seg. Imidlertid uttales det i rettspraksis at selv om gjerningsmannens økonomi er et moment som er med i vurderingen av hvor mye etterlatte skal tilkjennes i oppreisning, er det likevel et moment som kommer mer i bakgrunnen når det er tale straffbare forbrytelser.²⁰⁸ Og for etterlatte vil gjerningsmannens mulighet til å gjøre opp for seg har liten eller ingen betydning å si da de kan få oppreisningskravet dekket gjennom voldsoffererstatningsordningen.²⁰⁹

Uansett hva folk flest tenker om oppreisningsnivået er det retten som vurderer og fastsetter hva som er et ”rimelig” oppreisningsnivå basert på de krenkelsene etterlatte påføres. Det vil derfor til tross for at oppreisning ikke kan regnes som for symbolsk til at oppreisningsbeløpet ikke kan endres, for å kunne samsvare mer med samfunnsutviklingen, være opp til retten å bestemme om oppreisningsbeløpet skal endres. Samt hvilket beløp oppreisningsnormen til etterlatte i saker der barn er forsettlig eller grovt uaktsomt drept, skal ligge på.

²⁰⁶ Udkast til Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttreden med Motiver s. 55

²⁰⁷ Rt.2001 s. 274 sjette avsnitt s. 279

²⁰⁸ Rt. 2001 s. 274 første avsnitt s. 279

²⁰⁹ Se punkt 2.5.3 ovenfor

8. AVSLUTNING

Avslutningsvis kan det nevnes at oppreisningsnivået til etterlatte til tross for normering er dynamisk i kraft av at retten har mulighet til å utvikle og endre oppreisningsstandarder. Dette medfører at det slett ikke er umulig at vi i Norge vil få en oppjustering av oppreisningsbeløpet til etterlatte som er mer i samsvar med den øvrige samfunnsutviklingen. Kanskje vil man kunne se endringer allerede etter at oppreisningskravene i kjølvannet av Utøya tragedien er behandlet i praksis. Det vil da også bli spennende å se om retten velger å vektlegge de ekstraordinære hendelsene som foreligger i Utøya saken ved en eventuell justering av oppreisningsnivået til etterlatte.

9. FULLSTENDIG LITTERATURLISTE

9.1 Lovtekst

- Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning (skadeerstatningsloven)
- Lov 22.mai 1981 om rettergangen i straffesaker (straffeprosessloven)
- Lov 22. april 1927 nr.3 om vergemål for umyndige (vergemålsloven)
- Lov 22.mai 1902 nr. 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs ikrafttræden (straffelovens ikrafttredelseslov)
- Endringslov 25.mai 1973 nr. 26 (flytting av oppreisningsbestemelsene fra straffelovens ikrafttredelseslov til skadeerstatningsloven)
- Lov 27. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven)
- Lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvagner gjer (bilansvarslova)
- Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
- Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m.
- Lov 3. juli 2008 nr. 5 om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)
- Lov 2. juli 2004 nr. 61 om endringer i straffeprosessloven om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. og i straffeprosesslova

9.2 Dansk og svensk lovtekst

- Dansk lov om erstatningsansvar nr. 228 av 23. mai 1984
- Svenske skadeståndslagen nr. 270 av 1972

9.3 Forarbeider

- NOU 2011: 16 Standardisert personskadeerstatning
- Ot.prp.nr 4 (2000-2001) Erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m.
- Ot.prp.nr 4 (1972-1973) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen m.m.
- Udkast til Lov om den almindelige Straffelovs ikrafttræden med Motiver
- NOU 2006:10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter

- Høring – behandling av sivile krav etter terrorhandlingene 22.juli 2011. Forslag til enkelte endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven. Sendt ut på høring av Justis- og politidepartementets 7. desember 2011. Høringsfrist 18. januar 2012. Link til Høringsnotatet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2011/horing--behandlingen-av-sivile-krav-ett/horingsbrev.html?id=665515> (sjekket 14.12.2011)

9.4 Juridisk litteratur

- Lødrup. P, "Lærebok i erstatningsrett", 5.utgave, Gyldendal akademiske forlag, 2005
- Nygaard.N, "Skade og ansvar", 6.utgave, Universitetsforlaget 2007
- Engstrøm. B, "Skadeerstatningsloven med kommentarer", Gyldendal akademiske forlag, 2010

9.5 Artikler

- Strandbakken. A, "Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar", Lov og Rett 1998 s. 140
- Lødrup. P, "Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt", Tidsskrift for erstatningsrett 2006 s. 211

9.6 Internettsider

- <http://ndla.no/nb/node/26671> (sjekket 14.12.2011)
- <http://www.ssb.no/kpi/tab-01.html> (sjekket 14.12.2011)
- <http://snl.no/1%C3%B8nnsindeks> (sjekket 14.12.2011)
- <http://home.online.no/~jeppejul/Konsumprisindeksen.html> (sjekket 14.12.2011)
- <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-191.htm> (sjekket 14.12.2011)
- <http://www.ssb.no/vis/emner/06/05/lonnansatt/main.html> (sjekket 14.12.2011)
- Gyldendal rettsdata note 168 til skadeerstatningsloven § 3-5: <http://abo.retsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19690613z2D26z2EzA73z2D5> (sjekket 14.12.2011)

10. DOMSREGISTER

10.1 EMD praksis

- EMD-2000-56668 (Case of Y v. NORWAY)

10.2 Høyesterettspraksis

- Rt. 1986 s. 1326 (Reitgjerdet – dom 1)
- Rt. 1996 s. 864
- Rt. 1999 s. 887 (Akbari)
- Rt. 1999 s. 1363
- Rt. 2001 s. 274
- Rt. 2002 s. 481
- Rt. 2003 s. 1580
- Rt. 2004 s. 592
- Rt. 2004 s. 1324
- Rt. 2005 s. 104
- Rt. 2006 s. 61
- Rt. 2010 s. 1203

10.3 Lagmannsrettspraksis

- LG-1998-260-2 (Karmøy)
- LA-1998-1576
- LB-1999-669
- LF-1999-529
- LA-2001-980-2 (Banheia)
- LA-2001-1062
- LG-2002-818
- LB-2003-21128
- LF-2003-16764
- LH-2004-92073

- LH-2004-101303 (lekestativ)
- LE-2008-30287

10.4 Dansk praksis

- KEN nr. 10129 av 22.02. 2008
- KEN nr. 9639 av 30.03.2010

10.5 Svensk praksis

- NJA 2004 s. 26
- RH 2009 s. 77